

Univerzita Pardubice

Fakulta filozofická

Vislansko – Problém raně středověkých polských dějin

Josef Honzera

Bakalářská Práce

2017

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto bakalářskou práci vypracoval zcela samostatně. Veškeré literární prameny a informace v ní využité jsou uvedeny na konci práce v seznamu použité literatury.

Byl jsem seznámen s tím, že se na moji práci vztahují práva a povinnosti vyplývající ze zákona č. 121/2000 Sb., autorský zákon, zejména se skutečností, že Univerzita Pardubice má právo na uzavření licenční smlouvy o užití této práce jako školního díla podle § 60 odst. 1 autorského zákona, a s tím, že pokud dojde k užití této práce mnou nebo bude poskytnuta licence o užití jinému subjektu, je Univerzita Pardubice oprávněna ode mě požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložila, a to podle okolností až do jejich skutečné výše.

Souhlasím se zpřístupněním své práce v Univerzitní knihovně.

Josef Honzera

V Pardubicích dne 30. června 2017

Poděkování

Zde bych rád poděkoval panu Mgr. Michalu Térovi, Ph.D. za jeho trpělivost a pomoc při vedení mé bakalářské práce a za ochotnou pomoc. Dále bych rád poděkoval rodině a přátelům, kteří mě morálně podpořili a povzbudili, když jsem to nejvíce potřeboval. Zvláštní poděkování patří mé přítelkyni Lucii, za ochotnou pomoc a podporu v těžkých chvílích.

Anotace

Tato práce se věnuje problematice raně středověkých polských dějin. Konkrétním zaměřením práce je areál Vislanska. Mapuje první zmínky o Slovanech v polském prostoru a postupně se propracovává k samotným Vislanům. Dále pak sleduje vývoj raně středověké společnosti, problematiku každodenního života na vymezeném prostoru ve vymezeném období, jakož i problematiku vzniku raně polského státu. V práci je také věnována náležitá pozornost křesťanským dějinám.

Klíčová Slova

Visla, Vislansko, Vislané, Velká Morava, Krakov, Krakovské arcibiskupství, šíření křesťanství, staropolský stát

The annotation

This work deals with the problems of early medieval Polish history. The specific focus of the work is the area of Vistulans. It maps the first mention of the Slavs in the Polish area and is gradually working on the Vistulans themselves. It also follows the development of the early medieval society, the issues of everyday life in a concrete space in a concrete period, as well as the problems of the early Polish state. The work is also devoted to the Christian history.

Key Words

Vistula, Vistulans Area, Vistulans, Great Moravia, Cracow, Cracow Bishopric , The spread of Christianity , Old Polish state

Obsah

0. Úvod	1
1. Nepřímé svědectví proměn – nejstarší svědectví o středoevropských Slovanech	3
2. Archeologická situace Vislanska v období konce antiky a raného středověku	7
2.1 Polské území na konci antiky	7
2.2 Areál Vislanska v raném středověku	10
2.2.1 Hradiště	12
2.2.2 Osady	16
2.2.3 Varny a hutě	19
2.2.4 Pohřebiště	23
2.2.5 Zdroje surovin	24
2.3 Geneze města s vesnice na území Polska	25
3. Slovanská střední Evropa v písemných pramenech	27
3.1 Slované a náboženství – pohanství	29
3.2 Staroslovanský státní útvar Velká Morava – vznik, vývoj, úpadek	31
3.3 Christianizace	35
3.4 Vztahy církevně-politické	37
3.5 Slovanská panství pohledem autora 10. století – Krakovské knížectví?	39
3.6 Arcibiskupství v Krakově	41
3.7 Počátky polského státu	46
4. Závěr	51
5. Použitá literatura a prameny	53
6. Resumé	55

0. Úvod

Raně středověké dějiny střední Evropy jsou pro dnešního pozorovatele jistě velmi zajímavé. Je fascinující sledovat prapočátky slovanského osídlení, které počalo pozvolna přetvářet tvář naší země. A zároveň si uvědomovat, že ačkoliv muselo lidstvo urazit opravdu dlouhou cestu, jsme i my potomky právě těchto Slovanů, kteří původně osídlili naše současná evropská území. V této práci se pokusím přiblížit čtenáři tato dění a postupně se dobrat k cíli této práce.

Zaměřením mé práce jsou dějiny raně středověkého kmenového útvaru nacházejícího se na území dnešního Polska. Budu se v ní zabývat kmenem Vislanů, pojmenovaném podle řeky Visly. Tento kmen po staletí sídlil v povodí této řeky a postupně se vyvíjel z podoby kmene až do podoby raně středověkého státního útvaru. Ke sledování tohoto vývoje bude třeba zkoumat dění i v kontextu jiných kultur a kmenů. Je pochopitelné, že kmenový svaz nazývaný Vislané nevznikl zčistajasna. Jedná se o dlouhodobý tok času, během kterého docházelo ke střetům různých kmenů, mísení kultur a různých dalších vlivů.

Během své práce budu odkázán převážně na výsledky archeologických bádání. To především z toho důvodu, že z období přelomu pátého a šestého století neexistují prakticky žádné písemné prameny odkazující k mému tématu. Bylo dochováno několik svědectví zmiňujících se o Vislanech, nicméně jedná se spíše o útržkovité zmínky bez větší či bližší informativní hodnoty. Bude tedy třeba - tak jako je tomu v archeologii - posbírat jednotlivé střípky a úlomky mozaiky a snažit z nich poskládat alespoň přibližný obraz této etapy slovanských dějin.

Cílem mé práce bude zmapovat výskyt domnělých vislanských sídel. Prozkoumat v rámci možností jejich postupný společenský vývoj a kulturu. Rád bych se také pokusil přiblížit běžný způsob života tohoto slovanského obyvatelstva, společně s jejich zvyky. Pokusím se probádat a nastínit jejich duchovní život a s tím související pohřební rituály. Také bych rád přiblížil druhy obydlí, ve kterých tito Slované žili, a pokud možno i některé z technologií, které užívali v každodenním životě. Jedním z důležitých prvků, jímž se bude tato práce nepochybně věnovat, je také otázka křesťanství. Křesťanství s koncem antiky a nástupem středověku zaznamenalo silný rozmach a postupně ovlivnilo vývoj celé středoevropské společnosti. V době, kdy se začíná církev hlásit o slovo, byla značná část do té doby pohanských vládců nucena kapitulovat před nově se rodícím katolickým impériem. Lze tedy předpokládat, že jeho vliv do značné míry poznamenal i oblast Vislanska.

Jelikož se území Vislanska nacházelo na území dnešního Polska, výsledky výzkumů pocházejí z pera téměř a výhradně polských autorů. Budu tedy využívat převážně polskou

literaturu zaměřenou na archeologii a historii Slovanů. Tato literatura je v České republice dostupná téměř výhradně jen ve Slovanské knihovně v Praze. Existuje velké množství sborníků věnujících se slovanské historii, ty bude třeba důkladně prostudovat. Jen málokterý titul se totiž danému tématu věnuje přímo. Budu se tedy snažit vše postupně seřadit a utřídit nalezená fakta či hypotézy, a s nimi pak následně dále pracovat. Písemné prameny, které plánuji využít, spadají převážně do období středověké historiografie, existuje však i několik děl antických. Z těch ale pravděpodobně těžili i středověcí kronikáři.

1. NEPŘÍMÉ SVĚDECTVÍ PROMĚN – NEJSTARŠÍ SVĚDECTVÍ O STŘEDOEVROPSKÝCH SLOVANECH

Prostředí, ve kterém dnes žijeme, se jen velmi vzdáleně podobá tomu, ve kterém žili naši předkové. Evropa, tak jak ji známe ze současnosti, prodělala spoustu četných změn a některé z nich byly v mnoha ohledech zásadní. Jednou z těchto zásadních změn je bezesporu příchod Slovanů v období raného středověku, který předznamenal dlouho trvající formování národů, ale i celkovou tvářnost dnešní krajiny. Avšak u současníků oněch změn budilo toto dění jen malý zájem. A tak je vysledování přímých svědectví z tohoto období velmi nelehké. Můžeme se opírat o písemné prameny, ale jejich interpretace je do dnešní doby sporná. A tak často nezbyvá než se obrátit k důkazům archeologickým. Předpokládaným počátkem slovanského osídlení ve střední Evropě je šesté až sedmé století. Celková rychlost a hustota tehdejšího osídlení jsou však dodnes předmětem diskuzí.¹

Kmeny postupující pravděpodobně z míst okolo Černého moře pronikaly hlouběji do Evropy a osídlovaly nová území. Nové slovanské území sahalo od břehů Baltského moře přes povodí Visly, Odry a ve své nejzápadnější části až po dolní tok Labe. Zmíněná západní část území prodělala mnoho proměn již na počátku desátého století. V té době již tuto zemi ovládali otonští panovníci a trvale jej připoutali ke svému území. Říše byla v této době mnohonásobně silnější a tak mnohdy sousedé soupeřili o svou samostatnost. Dá se říci, že v rámci boje o samostatnost se potýkali všichni se všemi navzájem, nikoho nevyjímaje. Činy a významné události počátku středověku jsou doprovázeny krutými a krvavými skutky, které se jen stěží podobají dnešní době. Ale právě v této Evropě se rodí první náznaky základních společných hodnot, ve kterých nezastupitelnou úlohu sehrálo latinské křesťanství. Snahy o „zkulturnění“ se ovšem zprvu neselektovaly s pochopením a barbarské kmeny Germánů a ještě déle Slovanů stály v opozici vůči tomuto snažení. Nejdéle ve vzdoru vůči christianizačnímu nátlaku setrvali Slované sídlící při Baltském moři.²

Jednou z přijímaných teorií o původu slovanského osídlení je teorie balto-slovanská. Tedy ta, že kolébkou prvních Praslovanů bylo pobřeží Baltského moře a oblast mezi řekami Odrou a Vislou. V tomto prostoru pravděpodobně existovalo společenství se společným jazykovým základem. Tuto společnost utvářeli předkové pozdějších Baltů a Slovanů. Ujištěním o správnosti toho tvrzení budiž nám slovo, které nenalezneme nikde jinde, nežli ve slovanských a baltských jazycích. Jsou jím obecná hydronyma od slovního kořene *vepris*. Odvozeniny od kořene tohoto slova byly používány na rozsáhlém území starých baltských zemí, od Rusi přes

¹ HELMOLD Z BOSAU, *Kronika Slovanů*. Přel. Zdichynec J. Praha: Argo 2012. ISBN 978-80-257-0786-9. S. 5.

² Tamtéž.

Lotyšsko, Litvu, Prusko, Polsko, až do oblasti dolního Rýna. Dalšími hydronymy a toponymy spojovanými se Slovany jsou slova s kořenem *stab* nebo *stob*, znamenající označení pro kámen. Užití těchto slov je spojováno zejména se Slovany severozápadními. Jejich území se rozprostíralo od Baltu přes Krušné hory, Krkonoše po západní Karpaty. Tito Slované se postupně počali usazovat v oblasti východního poříčí Visly. A zhruba někde v tomto teritoriu vznikl základ praslovanského jazyka. Nesmíme zapomenout také zmínit, že z tohoto území pocházely také migrační vlny směrem na jih a východ. Z dalších výzkumů pak vyplývá, že území prvních Praslovanů se muselo nacházet kdesi na dnešním polském území. Nabízí se tedy úvaha, že kmen, označovaný v antických pramenech jako Venetové, byl s velkou pravděpodobností praslovanský. Dalším důležitým ukazatelem, jsou názvy „Visla“ a „Kališ“. Tyto názvy užívané antickými autory jsou nepochybně slovanského původu.³

My se vydáme po stopě Slovanů, kteří zamířili do oblasti Vislanska, což je území nacházející se v povodí řeky Visly. Důležitá zpráva promlouvající o usídlení Slovanů pochází z pera východořímského historika Jordana ze šestého století v jeho spise *Getica*, v němž píše:

*„Podél levého svahu Alp, který směřuje na sever až po prameny řeky Visly, na nesmírných prostorách, usadil se početný kmen Venetů. Ačkoliv se jejich jména mění podle různých rodů a sídlišť, nazývají se především Sclaveny a Anty. Sclaveni sídlí od města Novietunum a jezera zvaného Murisiánské až k Dněpru a na sever až k Visle.“*⁴

Nemůžeme si být naprosto jistí, zda označení Venetové je nebo není pouze všeobecné označení všech Slovanů osidlujících pobřeží Baltského moře.⁵

Pramen, který nám může napovědět o něco více, pochází z období sedmého století. Je jím kronika tak zvaného Fredegara. Tato kronika je písemný pramen, z něhož můžeme získat zprávy o Sámově říši a Slovanech. Dozvídáme se o proměnách, které probíhají ve střední Evropě sedmého století.⁶ Postrachem na území střední Evropy byl v této době kmenový svaz

³ NALEPA, Jerzy. O pierwotnych siedzibach Słowiań w świetle nowszych badań archeologicznych, lingwistycznych i historycznych. In: *Slavia Antiqua*, 2009. Tom. I. S. 23 - 28.

⁴ JORDANES. *Gótské dějiny. Římské dějiny*, Doležal S. (trans. et ed.), Praha: Argo 2012. ISBN 978-80-257-0744-9. S. 43 - 44.

⁵ LABUDA, Gerard. *Fragmenty z dziejów Słowiańszczyzny zachodniej*, Poznań 1960, s. 79 - 80.

⁶ BARTOŇKOVÁ D. – HAVLÍK L. – MASARÍK Z. – VEČERKA R. (ed.). Úvod k I. svazku. In: *Magnae Moraviae Fontes Historici I*. Brno 1966, s. 19.

Avarů, o kterém se Fredegar v souvislosti se Slovany zmiňuje. Popisuje Avary jako podmanitele Slovanů. O útlaku Slovanů ze strany Avarů hovoří Fredegar takto:

„Ve čtyřicátém roce panování Chlotarova shromáždil muž jménem Sámó – původem Frank z kraje senonského – větší počet kupců a odebral se za obchodem do země Slovanů, zvaných Vinidové. Slované se již začali bouřit proti Avarům zvaným Hunové, a proti jejich králi kaganovi. Vinidové sloužili již odedávna jako befulkové Hunů, takže kdykoliv Hunové vojensky útočili na některý národ, stáli Hunové s celým svým vojskem před táborem, Vinidové pak bojovali; jestliže nabývali vrchu a vítězili, tu Hunové vyrazili, aby se zmocnili kořisti, jestliže však byli Vinidové přemáháni, opírali se o pomoc Hunů a nabývali tak nových sil. Befulky je Hunové nazývali proto, poněvadž postupovali před Huny, tvoříce v bitvě dvojité šik. Hunové přicházeli každoročně ke Slovanům přezimovat. Brali si do lože manželky Slovanů i jejich dcery. Vedle jiných útlaků platili Slované Hunům daně“.⁷

Zajímavým obratem je popis pozdějšího dění, kdy se potomci, vzeší právě násilným spojením slovanských žen a hunských vykořisťovatelů, rozhodnou učinit příkoří dalším násilným činům jejich otců.

„Nakonec však synové Hunů, které zplodili s manželkami a dcerami Vinidů, nechtěli již snášet křivdy a útisk, a odmítajíce nadvládu Hunů a začali se – jak jsem již svrchu připomněl – bouřit“.⁸

Vinidové se tedy vzbouřili proti hunské nadvládě a vojensky zaútočili. A v tomto okamžiku se do dění zapojuje i franský kupec Sámó, který po boku Slovanů bojuje proti Hunům. Jeho prospěšnost popisuje Fredegar takto:

„...a tam se ukázal v boji s Huny tak prospěšným, že to bylo až hodno podivu, a nesmírné množství z nich bylo mečem Vinidů pobito. Když Vinidové viděli Sámovu schopnost, vyvolí si ho za krále a on jim šťastně kraloval třicet pět let.“⁹

⁷ Čtyři z kronik tzv. Fredegara. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 20.

⁸ Tamtéž.

⁹ *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 19-21.

Za předpokladu, že čtyřicátým rokem vlády franského krále Chlothara je rok 623, dá se z výše uvedeného usuzovat, že až do roku 658 bylo území Vislanska součástí Sámovy říše. Dále se autor věnuje sváru mezi franským králem Dagobertem a Sámem, vyprovokovaným údajným přepadením karavany franských kupců. Kupce, jak je v kronice uvedeno, měli přepadnout právě Vinidové.¹⁰

„Tohoto roku Slované zvaní Vinidové, povraždili v Sámově království franské kupce s četnějším doprovodem a oloupili je o majetek a to byl počátek rozepře mezi Dagobertem a Sámem, králem Slovanů.“¹¹

Přestože prameny naznačují, že Vinidové původně osídlili pobřeží Baltského moře a povodí Visly, zde se o nich pojednává v širším měřítku. Během bojů dosahují oblasti Durynska, která je zde zmíněna hned několikrát. Je ale otázkou, zda se jednalo o přesun slovanských vojsk všeobecně, či pouze o jiný, konkrétní kmen Slovanů. Mohlo by to znamenat, že Vinidové bylo označení pro širší okruh slovanských kmenů. Další stopy, které by se mohly týkat Vislanska, se v kronice takzvaného Fredegara neobjevují.¹² Nicméně výše zmíněná kronika je jediným pramenem, který nás může podrobněji informovat o prvním Slovanem založeném státním útvaru. Polský historik G. Labuda se přiklání k názoru, že centrum Sámovy říše bylo situováno na území Polska.¹³

¹⁰ *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 21-25.

¹¹ *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 21.

¹² *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 25 - 27.

¹³ KLANICA, Zdeněk. *Počátky slovanského osídlení našich zemí*. Praha 1986, s. 12 - 13.

2. ARCHEOLOGICKÁ SITUACE VISLANSKA V OBDOBÍ KONCE ANTIKY A RANÉHO STŘEDOVĚKU

Velmi důležitým zdrojem informací jsou pro dané období archeologické nálezy. Pro lepší orientaci si rozdělíme jednotlivé etapy osídlení do čtyř fází.

fáze I. (nejstarší) léta 500 – 800 (etapy a-c)

fáze II. (starší) léta 800 – 590 (etapy a-b)

fáze III. (mladší) léta 950 – 1100 (etapy a-c)

fáze IV. (nejmladší) léta 1100 – 1250 (etapy b-c)¹⁴

2.1 Polské území na konci antiky

Nyní přiblížíme některá fakta, která do jisté míry i potvrzují informace obsažené v kronikách. Jedním z velmi důležitých nálezů jsou zlaté poklady, pocházející z východořímské říše. Podle tehdejších autorů bylo velké množství římského zlata odváděno právě do zemí barbarů. Ti pak byli označováni za pány všeho bohatství. Vliv císařství je vysvětlován právě tím, že národy, které obchodovaly s Konstantinopolí, používaly římské mince. Svědectvím vlivu této měny a následku bouřlivých proměn na území Evropy, jsou právě nálezy římských mincí. Mince byly nalezeny ve střední a severní Evropě. Jedná se o poklady zlatých mincí, ražených v římských dílnách. Tyto mince pocházejí z pátého a první poloviny šestého století z časů vlády císaře Justiniána I. Jednou z památek tohoto druhu jsou zlaté mince nalezené v Pomoří nad Vislou. Vedle zlatých mincí se také objevují mince z různých druhů rud, vydávané během prvních třech století římského císařství. Takový typ pokladu se objevuje v Pomoří pouze do čtvrtého století. Tyto mince se zde vyskytovaly pouze pár desítek let po dobu přílivu peněz Konstantina Velikého a jeho synů na polské území. Jednoznačnou dominantou v tomto období byl bronz. Bronzové denáry, na rozdíl od nálezů v jižní části bývalé NDR, se ale v oblasti Pomoří vyskytují opravdu řídce a pouze velmi krátce. Jejich výskyt mizí v posledním desetiletí čtvrtého století. Jejich místo na území Pomoří a v povodí Visly zaujaly mince, které spadají do období vlády Theodosia I. Inventáře pokladů a nálezů také potvrzují, že na území Vislanska a Pomoří se dostávají mince dalších, nastupujících vládců říše římské. Mince, které nás zajímají, pocházejí z nálezů na Kepie Oksywskiej, Kepie Puckiej,

¹⁴ ŻAKI, Andrzej: *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974. S. 16.

z Gdaňsku, Malborku, Elblągu a Fromborku. Na toto území se mince dostávají v konečné fázi stěhování národů¹⁵.

V oblasti Pomoří na počátku osidlování této lokality dominovala převážně kultura lužická. Ta zde mísením s prapůvodními keltskými osadníky vytvořila jakýsi praslovanský základ. Z bádání vyplývá, že právě tato keltská kultura měla na Slovany i jejich jazyk značný vliv. Na území Malopolska tak vzniklo kelto-lužické společenství. Z tohoto základu se dále vyvinula kultura takzvaných schránkových hrobů. Z ní se dále vyvinula kultura převorská, reprezentující zmiňované Vinidy.¹⁶

Na okamžik se ještě zastavíme u lužické kultury. Tato kultura je považována za jednu z proto-slovanských. Stopy její činnosti byly nalezeny i v povodí Visly. Je tedy více než pravděpodobné, že měla vliv na vývoj Praslovanů. Zástupci této kultury migrovali odněkud ze Slezska do Velkopolska a odtud do Kujav. Stopy, které tato kultura po sobě zanechala, pocházejí s největší pravděpodobností z pozdní doby bronzové. Důležitá naleziště se nacházejí v lokalitách Chełmno a Nový Dvůr (Nowy Dwór) kde bylo odkryto pohřebiště. Kovové předměty, jež zde byly nalezeny, ale nebyly vyrobeny zde. Jejich původ je třeba hledat v Malopolsku a Slezsku. Je tedy patrné, že zde nejspíše docházelo k mísení různých kultur.

Pro nás je důležitý nález kovových sekerek. Ty byly nalezeny na více místech a dobře nám ukazují provázanost jednotlivých kmenů. Obdobné sekyrky byly totiž nalezeny kromě Velkopolska a Slezska také na území Maďarska, Malopolska a Moravy. Jedním z charakteristických rysů této kultury jsou popelnicové pohřby¹⁷. Obydlí typická pro tuto kulturu byla v pozdní době bronzové polozemnice. Z nich pak byly utvářeny takzvané obranné osady, případně hradiště. Jedno z hradišť bylo odkryto například v Gzinie (Chełmno). Další hradiště spadající do laténského období se nacházelo například v obci Kadłusie (Chełmno). Toto hradiště bylo zničeno požárem. Bylo zde však nalezeno velké množství kovových a keramických předmětů. Tato hradiště byla nepochybně důležitými centry obrany. Například v okolí hradiště v Gzinie bylo nalezeno rozsáhlé otevřené osídlení, rozprostřené do okruhu cca 5 kilometrů.¹⁸

Velmi cenným důkazem společenského vývoje jsou pro nás šperky. Ne však kvůli jejich materiální hodnotě. Ozdoba, jako je spona do vlasů, má pro nás daleko větší hodnotu. Díky

¹⁵ *Osadnictwo nad Dolną Wisłą w Średniowieczu. Warszawa.* Uniw. Warszawski 1989. ISBN 83-230-0478-1 ISSN 0860-5815. S. 13 - 29.

¹⁶ JAMKA, Rudolf. Słowainie w pierwszych wiekach naszej ery w świetle materiałów prehistorycznych, odkrytych na Śląsku i w Malopolsce. In: *Slavia Antiqua*. Tom I. Poznań 1948, s. 268 - 270.

¹⁷ CHUDZIAKOWA, Jadwiga. Z badań nad kulturą lużycką w międzyrzeczu Wysły, Drwęcy i Osy. In: *Archeologia Polski*. Tom XVII zeszyt 1. S. 87- 105.

¹⁸ Tamtéž, s. 105 – 109.

jejich nálezům se dá poměrně přesně určit, jaké bylo rané slovanské osídlení, a jak se postupně přesouvalo. Krajina dolního toku Visly je specifická svojí různorodostí. Od toho se také odvíjejí rozdíly jednotlivých společenství a lze je tak snadno odlišit.

Nyní nás bude zajímat území Malopolska, Slezska a Pomoří. První takový důkaz pochází z prvního století našeho letopočtu z oblasti dolního toku Visly. Je tak jedním z důkazů o vztahu Slezska a Pomoří a dokladem existence prvních artefaktů východopomořské výroby. Zajímavé je, že v oblasti Malopolska nebyly nalezeny obdobné předměty. Bylo to pravděpodobně způsobeno osídlením púchovské kultury, odolávající pomořským kulturním vlivům.¹⁹ Během druhého století již docházelo k postupnému pronikání kulturních vlivů i do oblasti Gdaňsku a na území Malopolska. Z období okolo roku 200 pocházejí také nálezy hliněného nádobí se dvěma uchy, nalezené ve Slezsku. Přitom toto nádobí bylo typické hlavně pro povodí dolního toku Visly. Dalším cenným nálezem byly kruhové přívěšky. Při celkovém pohledu na četnost a rozmístění osídlení je patrné, že Malopolsko bylo v období druhého století osídleno řidčeji. Pokusím se tedy alespoň nastínit pravděpodobný vývoj šíření kultury z pomoří na slovanské území. Lidé z východního Pomoří, někdy v prvním století našeho letopočtu, započali svou expanzi na území Slezska. Následně během druhého století se tato kultura počala rozpínat. Po obsazení celého slezského území počala expandovat i na západě Malopolska, kde již sídlila kultura púchovská. V další fázi po překročení Krkonoš nejspíše narazili osadníci na již zorganizovaná germánská panství. To nejspíše vedlo k přesměrování výbojů směrem přímo do Malopolska. Dále pak putovali na Zakarpatskou Rus na území Dáků.²⁰

Z archeologických nálezů tedy víme, že původními obyvateli, kteří osidlovali zmíněný prostor, byli zástupci přinejmenším tří kultur. Tyto kultury – tyněcká, převorská a púchovská – stály na počátku osídlení obou břehů řeky Visly a baltského pobřeží. Jejich kořeny sahají od dob římského císařství až do období stěhování národů.²¹ Největší sídelní úbytek v této době je zaznamenán v oblastech západně od Visly. Naopak za nejhustěji osídlenou oblast je považováno pobřeží a dolní tok Visly.

Pokud mám hovořit o místě největšího rozkvětu osídlení v rozmezí čtvrtého až pátého století, zaměřím se na oblast s názvem Wysoczyna Elbląska v oblasti Pomoří. Zde bylo objeveno velké množství nalezišť mincí a osad. To také znamená, že právě toto území bylo největším sídelním střediskem v tomto období. K dalším významným sídelním oblastem patří

¹⁹ Tamtéž, s. 278 – 279.

²⁰ Tamtéž, s. 280 – 291.

²¹ *Archeologia o początku Słowian*. Kraków: Institut Archeologii Uniw. Jagelloński 2005. ISBN. 83-7188-982-9. S. 306 - 309.

také terén v okolí Pruszcza. Toto osídlení je známé už od třetího století a podle nálezů v hrobech lze usuzovat, že své postavení drželo ještě hluboko do šestého století. K oblastem s hustým osídlením patří také oblasti v okolí Fromborku, Ciepleho, a Gniewu, ty byly nejintenzivněji osídleny v období okolo pátého století. Přes svůj nezanedbatelný význam však tyto oblasti nedosahovaly úrovně centra obchodu jako Wysoczyzna Elbląska. Existence zmíněných sídlišť měla hlavní úlohu v souvislosti s obchodními stezkami v oblasti Baltského moře. S počátkem čtvrtého století ztrácí na významu dosud důležitá Jantarová stezka a její význam přebírá mořská obchodní cesta společně s Jihovýchodní stezkou. Existence sídlišť je však svázána hlavně s Balticko-černomořskou obchodní stezkou. Vzniklo zde něco na způsob jakéhosi propojení, kde docházelo ke stále silnější kulturní integraci.²² Všeobecně je horní tok Visly považován za jakousi kulturní a etnickou hranici. A to mezi osadníky již zmíněných kultur převorské po levém břehu a púchovské po břehu pravém.²³

V období, kdy na toto území přicházejí pozdně římské mince, jsou pro místní obyvatele typické husté sídelní sítě s velkou mírou importu. Oproti tomu je zde malý počet míst s vlastní výrobou. Zdrojem silného přílivu římského zlata byly kromě obchodu také jakási „stipendia“. Jednalo se o pravidelné poplatky z císařské kasy, které dostávali barbarští vládci výměnou za příměří. Z některých císařských zpráv dokonce víme konkrétní množství předávaného zlata, s čímž také souvisí fakt, že kmeny přijímající zlato z římské říše přijaly za své i římské jednotky vah. Všeobecně přijímanou jednotkou byl tedy funt zlata. Jeden „tenarion“ znamenal 100 funtů zlata. Za povšimnutí stojí fakt, že Ptolemaios ve svém díle vnímá Vislu jako hlavní řeku, jako geografický bod, od kterého postupně určuje ostatní území. Není tedy pochyb, že právě povodí Visly a Pomoří patřily k velmi důležitým místům pro římskou politiku a diplomacii vůči místním kmenům.²⁴

2.2 Areál Vislanska v raném středověku

Pokud se přesuneme do raného středověku, konkrétně na přelom pátého a šestého století, můžeme vedle částí pokladů registrovat na terénu Vislanska zbytky keramiky, doplněné pozůstatky železných předmětů, například ostruh, náčiní a zbraní. Tyto pozůstatky pocházejí z oblasti Malopolska. Pohybujeme se na nalezištích v okolí Chodliku, Lublinu, Stradowa, Krakova a okolí. Dále okolí Sandoměře (Trzebieszawice, Winiary, Złota), také povodí Sanu

²² *Osadnictwo nad Dolną Wisłą*, cit. d., s. 13 - 29.

²³ *Archeologia o Początku Słowian*, cit. d., s. 306 - 309.

²⁴ *Osadnictwo nad Dolną Wisłą*, cit. d., s. 13 - 29.

(Maćkówka) a Bugu. Tato naleziště můžeme považovat za první důkazy raně středověké slovanské kultury na tomto území.

Důležitým terénem, který platí za jedno z významných archeologických nalezišť v povodí Visly, je právě Malopolsko. Existuje zde několik desítek mohylových kopců, které jsou označovány za nejpravděpodobnější pozůstatek raně středověkých kultur. Jejich počet je okolo šedesáti a jsou rozděleny do celkem 34 stanovišť. Jejich výskyt je ohraničen především do dvou oblastí. První oblastí je Pogórze Wielickie, tou druhou pak Wyżyna Lubelska. Do dalších nenarušených míst, kde se uchovaly pozůstatky středověkého osídlení, se počítá asi dvacet sídlišť převážně v oblasti bývalých knížecích hradů spolu se sídly knížecích správců. Například Krakov-Wawel, také v oblasti Okołu, Rynku Głównego, Stradomia, a také u románských kostelů v dané oblasti.²⁵ V lokalitě Krakov-Witkowice byl například odkryt hrob, jakými se vyznačují knížecí rody.²⁶ Nálezy podobné těmto pak pocházejí také z jiných míst, například z Wiślice, Sandoměře, Przemyślu, Sasiadky, Lublinu a Radomi. Dále víme ještě o zhruba dalších 30 až 50 nalezištích, která se nacházejí převážně na hřbitovech vzdálených od kostelů.

V celku tedy máme přibližně 200 míst, která dokazují přítomnost Slovanů v období raného středověku v Malopolsku.²⁷ Velká část nálezů se v daných oblastech dochovala díky valům, které ohraničovaly města a chránily je před přívaly vody. Zde docházelo k rychlému nánosům vrstev, v nichž se díky humusovým složkám půdy, plynům a bakteriím uchovalo velké množství nepoškozeného materiálu. Nejedná se vždy pouze o konkrétní lidské výrobky, ale i o dochované pecky, zbytky zvířecích kostí, jádra jablek, víno, obilí, šišky, části rostlin, mech a podobně. Tak jako je tomu v případě Krakova.²⁸

S Krakovem je spojen také jeden z důležitých nálezů datovaný do rozmezí šestého až sedmého století. Je jím bronzový poklad nalezený v lokalitě Nowa Huta – Mogila. Jednalo se o poklad osmi bronzových ozdob ukrytých v nádobě. Lokalita se nachází na sprašovém výběžku horní terasy řeky Visly. Poklad tu byl ukrytý na dně hluboké kruhové jámy. V různých hloubkách se v této jámě nacházely také uhlíky a úlomky zvířecích kostí. Poklad o celkové váze 200 gramů se skládal z kruhové destičky s růžicovým motivem. Dále zde byly trojboké přívěšky z bronzového plechu a bronzová čelenka z plného drátu. Byla tu nalezena rovněž obdélníková přezka a nerozeznatelný plíšek. Nádobu, ve které byl poklad nalezen, byla hliněná, baňatého tvaru, vyhnětená z jednoho kusu hlíny. Zajímavou částí celého pokladu jsou ony trojboké

²⁵ ŽAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 25 - 31.

²⁶ *Archeologia o Początku Słowian*, cit. d., s. 308.

²⁷ ŽAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 25 - 31.

²⁸ Tamtéž, s. 32 - 33.

plíšky. Bez pochyb šlo o součást náhrdelníku. Lze tak usuzovat díky vláknům provázku, které se na místě dochovaly. Druh tohoto náhrdelníku byl znám u Slovanů již někdy v pozdně laténském období a na některých místech byl znám ještě ve 13. století. Tento druh ozdob byl užíván jak u mužů, tak i u žen. Kování s růžicovým motivem má svou obdobu například u Avarů, kteří nosili podobné ozdoby. Drátěná čelenka pak byla jedním z nejrozšířenějších šperků na Moravě i v celé Panonii.²⁹

2.2.1 Hradiště

Dalším z důležitých nalezišť jsou pro archeology hradiště. V oblasti Malopolska bylo napočítáno okolo 311 hradišť. Bohužel práce s jejich přesným určením a chronologickým zařazením je velmi obtížná. Z tohoto důvodu nelze považovat jejich zkoumání za dokončené, jelikož ne všechna hradiště byla dokonale probádána.

Na terénu Malopolska můžeme hradiště rozdělit do několika druhů. Prvním typem jsou hradiště velkých, nebo středních rozměrů s valy a vodními příkopy – jedno nebo vícečlenné – o tvaru kruhovém, oválném, výjimečně jiném (trojúhelníkovém); tento typ pak můžeme rozdělit na tři podtypy: A. hradiště prstencovité (mající uzavřené linie valů), B. hradiště podkovového tvaru (prstencovité) otevřené s tvarem hlubokého luku přecházejícího do hřebenu kopců nebo C. hradiště s valy dělenými (obrannými), jejichž jedinou obrannou funkcí bylo (lidskou silou nebo pouhou existencí) za pomoci valů a příkopů zabránit přístupu ze snadno dosažitelných pozic. Druhým typem je hradiště skalní, střední a malé velikosti. Jedná se o skálu vyčnívající nad okolní terén, ke které pak přiléhá od okolí oddělený prostor za valem, příkopem či za svahem. Třetím typem je hradiště zúžené, které je výlučně jednočlenné, vyznačující se velmi malým prostranstvím buď oválného, nebo kruhového tvaru, uvnitř ohraničeného vodním příkopem či valem. Posledním, tedy čtvrtým typem hradiště, je hradiště různé velikosti bez výrazných valů. V krajině mohou být ohraničena vodním příkopem, případně o jejich přítomnosti vypovídají navršené terasy kamenů, které podávají svědectví o lidské činnosti.³⁰

Ukázkou hradišť prvního typu jsou zbytky vícečlenných obranných prvků, které nazýváme vislanskými. Nacházejí se v lokalitách jako je Stradów, Zawada Lanskorońska, Trczinica, Wietrzno-Bóbrka. Do této skupiny patří také hradiště obklopená několika prstenci valů nebo valů, které se nacházejí v lokalitách: Lubelszczyzna (Chodlik, Kanie, Lesczyna), Wyżyna Małopolska (Szczaworyż, Stawy, Damyce), Karpaty (Brzezowa, Trepcza). Hradiště

²⁹ DĄBROWSKA, Alžbieta. Skarb ozdób brązowych z VI-VII W. Na stanowisku 62A w Nowej Hucie-Mogile. In: *Archeologia Polski*, Tom. XXIX, 1984. zeszyt 2. ISSN 0003-8180. S. 351 - 361.

³⁰ ŻAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 38 - 40.

s jedním prstencem valu nechybí ani v severní a východní části Malopolska, a to na následujících místech: Kłobuck, Winnica, Wiązownica. Předpokládaná velikost hradišť byla odhadována podle velikosti ruin na rozsah od půl hektaru do 20 hektarů. Většinou se hradiště nacházela na výše položeném terénu vrcholků, nebo v údolích, a rovněž na březích rozlehlých řek. Příklady míst výskytu výšinného typu: Brzezowa, Braciejowa, Aksmanice, Leszcyna, Podgórz. Příklady nížinného typu: Chodlik, Wielowieś, Łańcuchów. Hradiště tohoto typu můžeme považovat za nejstarší osídlení, které zaniká koncem desátého století. Jen velmi zřídka přetrvává tento druh do pozdějšího období, konkrétně do 11. až 13. století (Czermno, Gródek Nadbużny).³¹

Výjimečně, jako je tomu v případě Wyzsogródu, se do pozdního období raného středověku dochovávají hradiště typu I C. Wyzsogród byl vystavěn roku 1231 Konradem Mazowieckim. Výše představené typy zastupují nejpočetnější skupinu sídel v oblasti Malopolska. Jejich počet se pohybuje okolo 115. Pokud vezmeme v úvahu postupnou změnu krajiny a ničivý vliv člověka, je jasné, že jejich počet byl původně pravděpodobně několikanásobně vyšší. Hradiště typu II. se vyskytovala velmi řídce. Jsou podstatně menší nežli předchozí. Jejich rozloha se pohybuje okolo půl hektaru. Vyskytují se například v lokalitě Jura Krakowsko-Częstochowska (Podzamcze-Birów). Tato lokalita dobře umožňovala výstavbu opevnění, opřeného do skalních hřebenů. O něco větším typem je val Rzędkowice, vyznačující se lukovitým tvarem. Tyto stavby byly převážně správního a vojenského charakteru. Jak napovídají nálezy, tento typ staveb byl využíván už v období lužické kultury, nicméně i později. Jejich existence sahala od raného období až do středověku. Přístup do takovýchto sídel byl často přes těžko přístupné brány, ale také se objevují skalní komíny, ve kterých byly vytesány schůdky (Okiennik w Rzędkowicach).³² Hradiště III. typu se na území Malopolska také vyskytují. Skály, u kterých se nacházejí, jsou menší než u předchozího typu. Jejich datace sahá do pozdního období. Velmi početnou skupinou jsou hradiště IV. typu. Do tohoto druhu hradišť spadají přední objekty v Malopolsku, jako například: Wawel, zámecký vrch Sandoměř a Przemyśl, hradiště Chełm nad Rabou nebo Grobla (Podegradzie). Vícečlenná hradiště se dají rozdělit ještě do dvou podskupin na typ řetězový a na typ vějířovitý. Dále se může vyskytovat také typ hradišť s oddělenými obrannými prvky. Jedná se o to, že jednotlivé obranné prvky a hradby jsou od sebe odděleny několikametrovými až stovky metrů dlouhými vzdálenostmi. Nejsou na sebe tedy bezprostředně napojeny. Vzniká tu jakýsi ostrovní systém, podle kterého se tato hradiště nazývají - tedy ostrovní. Právě obranné prvky hradišť jsou nejčastěji zachovány.

³¹ Tamtéž, s. 36 - 47.

³² Tamtéž, s. 45 - 49.

Každé osídlení má svůj specifický obranný prvek, který se může lišit velikostí, použitým materiálem i technikou stavby.³³

Běžné obytné a hospodářské stavby byly stavěny převážně ze dřeva. Jen výjimečně byl ke stavbě užíván kámen. Technika výstavby se liší s ohledem na geografickou polohu a podle dostupnosti použitelných materiálů v určité lokalitě. Funkci obytných prostor v daném období splňovaly spíše malé dřevěné stavby, které se dají jednoduše nazvat jakousi chatou. V oblasti Malopolska se dochovaly zbytky zhruba 65 takových chat. Chaty můžeme rozdělit do tří skupin: a. chaty celkově zahlobené do země (zemnice), b. chaty z poloviny zapuštěné do země (polozemnice), c. chaty nadzemní, na povrchu.³⁴

Umístění jednotlivých typů staveb záviselo především na typu půdy. Na spraši či v těžších půdách se velmi často objevují zemnice nebo polozemnice. Polozemnice nevelkých rozměrů se nacházejí například v těchto lokalitách: Gródek Nadbužny, Stradów, Lublin, Wiślica, hradiště Wietrzno-Bóbrka. Výměry stěn poslední ze zmíněných lokalit přesahují čtyři a sedm metrů.³⁵

Když se zaměříme na konstrukci stěn jednotlivých budov, můžeme je dělit do dvou skupin, a to na stavby se stěnou roubenou nebo sloupově-vyplétanou. V porovnání s jinými částmi Polska, případně Čech nebo Německa, je výskyt tohoto typu staveb na území Malopolska poměrně hojný. Na základě nálezů víme, že tyto jednopokojové budovy byly vybaveny buď kamenným ohništěm, nebo pecí vymazávanou hlínou. Ohniště, stejně jako pece, byla zpravidla umístěována v rohu, případně ve středu jedné ze stěn. Podlahy v chatách tvořila buď do hladka udusaná hlína, nebo - jak tomu bylo v pozdější době - dřevo. Domy měly pouze jedno patro kryté střechem. Konstrukce střechy a její pokrytí však nejsou známy. Zajímavostí je, že v žádném z případů nebyly nalezeny známky okenních otvorů, pouze v jednom případě bylo nalezeno torzo konstrukce dveří.

Domy byly v hradištích rozmístěny různě. Sloužily zároveň jako rukodělné dílny. Jedním z opakujících se rysů je orientace hlavních uliček v hradištích z jihovýchodu na severozápad a ze severovýchodu na jihozápad. V hradištích se také objevovaly studny, případně zásobníky na dešťovou vodu vytesané do skály. Další často se objevující stavbou jsou domy hospodářské, nejčastěji sklepy či spíže. Jednalo se prakticky o stejný druh stavby, avšak postrádající ohniště nebo pec.³⁶

³³ Tamtéž, s. 49 - 53.

³⁴ Tamtéž, s. 64 - 66.

³⁵ Tamtéž, s. 68.

³⁶ Tamtéž, s. 68 - 74.

Z výše uvedeného vyplývá, že hradiště I. typu s podtypy A i B, zahrnující vislanská hradiště, patří do období nejstaršího kmenového osídlení v Malopolsku. V pozdějším období, formou správních sídel, se jen zřídka objevuje i typ C. Skalní hrady typu II se objevují teprve v pozdní fázi raného středověku. Hradiště typu III se objevují v období pozdního středověku, nacházejí se tedy mimo náš zájem. Poslední čtvrtý typ zahrnuje hradiště z již vyjmenovaných fází, převážně však typ I a II.³⁷ Pokud bychom hledali pozůstatky zděného hradiště, nenabízí se mnoho takových objektů. Jedním z nich by snad mohl být pieniňský hrad. Jedná se o jediný zděný objekt v raně středověkém Malopolsku. Kdybychom jej měli přiřadit k některému z již popisovaných typů, nejvíce se podobá hradištím typu II.³⁸

Nyní si přiblížíme vývoj hradištního osídlení Slovanů. Na tento aspekt osídlení nelze nahlížet jako na unifikovaný a jednotný. Hradiště byla bezesporu jedním z hlavních atributů slovanského osídlení. Jeho vývoj však dozajista měl v různých lokalitách odlišný vývoj. Ani v dnešní době si nemůžeme být naprosto jisti, za jakých okolností a jakým způsobem hradiště vznikala. Jisté je, že do značné míry mapují vývoj raně feudálního systému. Pokusím se alespoň část této problematiky objasnit.³⁹ Nejstarší z hradišť při horním toku Visly jsou datována do sedmého století. Jedná se o velké stavby výšinného typu. Zpravidla byly chráněny jediným valem, kterým byly dokola obehnané. Nevelké množství hradišť společně se značnou vzájemnou vzdáleností by mohlo poukazovat na utváření samostatných teritorií. Na přelomu osmého a devátého století došlo ke změně. Zatímco předtím vznikala hradiště na místě menších osad, nyní byla budována tzv. velká hradiště. Jednalo se o stavby obehnané velkým valem dřevo-hliněné konstrukce. Tato hradiště zabírala plochu o rozloze mezi šesti až dvaceti hektary. Poněkud odlišným druhem jsou hradiště typu Wietrzno. Ta byla budována na vrcholech pahorků a byla, na rozdíl od předešlých, řídko osídlena. Tato hradiště měla pravděpodobně za úkol kontrolovat přechod přes Karpaty.

Vznik velkých hradišť jistě souvisel s upevňováním postavení slovanských kmenů a vznikem větších společenství. *Geograf Bavorský* popisuje tato velká hradiště a hovoří o nich jako o správních a obranných centrech dané oblasti. Důležité je, že tato velká hradiště jsou podle *Geografa Bavorského* spojována se státem Vislanů. Svaz čítal 10 – 12 hradišť. Jednotlivá hradiště byla od sebe vzdálena 20 až 25 kilometrů. Celková rozloha, kterou tato síť hradišť

³⁷ Tamtéž, s. 77 - 78.

³⁸ Tamtéž, s. 86.

³⁹ DĄBROWSKA, Alžbieta. Etapy kształtowania się osadnictwa drodowego i formowania organizacji grodowych u Słowian zachodnich we wczesnym średnowieczu. In: *Archeologia Polski*. Tom. XXIII. 1987. zeszyt 2. S. 426 - 427.

zaujímalá, činí cca 10 000 km². Budování velkých hradišť pak upadá někdy na přelomu 10. a 11. století.

Zajímavá je odlišnost vývoje na jednotlivých územích. Ve středu Polska a v Pomorí šel vývoj od velkých hradišť k malým. Hradiště malého typu se nacházela převážně v centru uskupení otevřených osad. Období jejich výskytu se odhaduje až do období mezi devátým až desátým stoletím. V oblasti středního Polska jsou známy dva případy výskytu hradišť pocházející z první poloviny šestého století. Prvním je hradiště v Łenczyci, druhým hradiště v Mnikowie. Větší rozmach výstavby malých hradišť byl zaznamenán teprve v devátém století. Mezi takové patří například: Czerchów, Szydłów ve vojvodství Łódź. Dále se sem řadí Witów voj. Sieradz, Rozprza a Chełm voj. Piotrków. Později tato hradiště ustoupila zástavbě nové.⁴⁰ Vývoj hradišť v Malopolsku měl shodný průběh s vývojem na Moravě, v Čechách nebo na západě Slovenska.⁴¹

Naprosto samostatným druhem stavby, který stojí za povšimnutí, jsou tak zvané podélné valy. Tento obranný prvek není přímo spojený s hradišti nebo sídlišti. Podélné valy známe i ze zahraničí (Rus, Slovensko, Maďarsko). Na území Polska jsou známé především ze Slezska a Kujav. V Malopolsku je zaznamenán pouze jeden val tohoto druhu. Nachází se v oblasti Czermna. Táhne se údolím Siniuchy směrem do údolí Huczwy. Celková délka valu činí dva kilometry. K jeho výstavbě byla použita spraš, navršená do celkové výšky dva a půl metru, při šíři základu čtyři metry. Přesný význam tohoto útvaru však není jistý, jeho základ však pravděpodobně tvořil plot. Jiné podobné valy tohoto typu se nacházejí v lokalitách Luszycy, Zmysłówka (Wały Chmielnickiego). Bohužel těmto útvarům nebyla věnována bližší pozornost, z toho důvodu o nich neexistují žádné konkrétnější informace.⁴² Za nejstarší z hradišť v hornoviselské oblasti jsou považována hradiště Stradów a Sczaworiz. Obě hradiště jsou datována do období sedmého století. Jedná se o hradiště velkých rozměrů vyvýšeného ostrožného typu. Později, v první polovině osmého století, se objevují menší opevněné celky obehnané valy s dřevěnou konstrukcí. Mezi takové se řadí například Klenica.⁴³

2.2.2 Osady

Dalším důležitým, leč ne příliš prozkoumaným typem, jsou otevřené osady. Pokud vezmeme v úvahu, že archeologicky zmapovaných oblastí v Malopolsku se nachází více než

⁴⁰ Tamtéž, s. 430 - 432.

⁴¹ Tamtéž, s. 433 - 434.

⁴² ŽAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 82 - 86.

⁴³ KLANICA, *Počátky slovanského osídlení*, cit. d., s. 171 - 172.

800, neměli bychom pominout fakt, že až 80 % všech tvoří právě otevřené osady. Častou chybou v klasifikaci tohoto druhu osídlení je označení těchto osad všeobecně jako vesnic. Je sice pravdou, že vesnice náleží do otevřených osad, ne však naopak. Otevřená osada nemusela nutně být vesnicí. Hlavním zdrojem dosvědčujícím existenci těchto vesnic jsou spíše drobné nálezy úlomků keramiky. Jedním z důvodů nedostatku informací je fakt, že žádná z lokalit nebyla odkryta v plném rozsahu. Jedinou výjimkou je Mogiła (Krakov-Nowa Huta). Pokud se jedná o oblast Vislanska, odtud je známo pouze devět objevených osad. V čele osad v Malopolsku stojí Krakov-Nowa Huta s následujícími starobylými vesnicemi: Mogiła, Pleszow, Wyciaże, Ruzcza, Radom, Sandoměř, Cieszanów, Nisko, Saśiadka, Lublin. Na všech těchto místech bylo objeveno velké množství nálezů, které ve spojení s pedologií prozrazují informace o tehdejší hospodářství. V krajině jsou vsi situovány převážně poblíž vodních toků. Zvláště je pak patrné vyhýbání se vrcholům horských pásem a osídlení ve vyšinných oblastech. Pokud se podíváme do mapy na vyjmenované oblasti, můžeme usuzovat, že patří mezi pevná stanoviště. Tedy, že vesnice zde existovaly stabilně. Výsledky výzkumů, započatých v roce 1968, však podávají svědectví o tom, že situace mohla být úplně jiná. A to převážně v prvních fázích osídlování. V pětakilometrovém pásmu mezi Tyńcem a Skawinou bylo nalezeno celkem šest sídlišť. Tato sídliště od sebe byla navzájem oddělena, ale všechna byla na základě rozboru nálezů označena za raně středověká. Nejstarší z nich se nachází zhruba uprostřed mezi zmiňovanými městy. Období jeho vzniku spadá s největší pravděpodobností do I. fáze raného středověku, netrvalo však déle než do konce II. fáze. Pozůstatky ostatních, pozdějších vesnic, jsou jakýmsi jeho ekvivalentem, pouze na jiných místech. Z důvodu nedostatečného probádání těchto osad není možné dokonale určit jejich přesnou velikost. Bližší informace poskytují zbytky osídlení v lokalitách jako: Borky, Cieszanów, Lublin, Krakov-Mogiła. V případě Krakova víme, že osada, která tu byla dříve před hradbami, dosahovala délky téměř jednoho kilometru. Další bližší důkazy nám podává Saśiadka, kde byla osada nivelována pod hradem. Osada tu měla nejspíš větší rozsah, než byla velikost pozdějších obranných valů hradiště. V místní čerstvě zorané půdě se dostávají na povrch tmavé obrysy kulturní vrstvy, obsahující velké množství cenných předmětů. Kromě střepů keramiky, vypálené hlíny či zbytků uhlíků zde bylo nalezeno i různé náčiní. Například mělký, děrovaný předmět s hliněnou rukojetí sloužící k přenosu rozžhavených uhlíků. Dalším nálezem byla železná teslice. Vesnice nebyla položena příliš vysoko, nacházela se však v dostatečně suchém terénu nad bahnitou dolinou říčky Por.⁴⁴

⁴⁴ ŻAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 87 - 91.

Neměl bych ponechat bez povšimnutí ani malé vesnice nacházející se v odlehlosti od dnešních vesnic (středověké vesnice, jejichž centrum zaujímá kostel románský nebo gotický). Nacházejí se na výšinách vzdálených od říčních toků. Můžeme se s nimi setkat v oblasti mezi městy Sandoměř a Krakov na levé terase řeky Visly, dále pak na Pogórze Wielickém. Na základě písemných pramenů, popisujících malé a zaniklé vsi, je možné usoudit, že se jednalo o nevelké vesničky. Také mohlo jít o takzvané osídlení „*jednodworcze*“, tedy o samostatná hospodářská stavení. Výskyt tohoto druhu je zaznamenán například v okolí měst: Tyniec, Wojnicz a Olszanica. Místa výskytu těchto vesniček reflektují problematičnost osídlování a využití země v období raného středověku.

Dá se říci, že se vesnice i samostatná stavení zpravidla vyskytovala v blízkosti vodního toku. V mnoha případech se nacházela v bezprostřední blízkosti řek. Jedním ze zajímavých příkladů je povodí Skawinky u Krakova. Zde byly při povrchovém průzkumu nalezeny úlomky keramiky datované do 12. – 13. století. Je možné, že se jedná o vesnici zmiňovanou v *Bule hnězdenské*. Babica, jak se ves nazývala, byla pravděpodobnou předchůdkyní pozdější Skawinky. Zmínka v bule z roku 1136 o tomto místě mluví jako o varně soli. Místa osídlení nebyla vázána pouze na vodní tok. Pokud bychom použili mapu s vyznačeným výskytem půd, vyšlo by najevo, že téměř žádná, nebo jen malá část se nachází v horských oblastech nebo oblastech s písčitou půdou. Pravděpodobně ne příliš přihlíželi osadníci na obrannou funkci lokalit vybraných k osídlení. Nezřídka se ale objevují vesnice vybudované někde ve výšinách, stejně jako se v Malopolsku objevují vesnice založené na suchém bodě, obklopeném bažinami (Borki, Czeszanów, Wyciąże, Złotniki, Tyniec).⁴⁵ Tímto způsobem byl využit přirozený potenciál krajiny, který vytváří ochranu. Zmiňované vesnice pocházejí převážně z I. a II. fáze osídlení.

Jaký byl tvar otevřených vesnic, to můžeme usuzovat buď z etnografického materiálu, nebo podle nálezů. V případě Cieszanowa můžeme mluvit o podlouhlém oválu. Podle uspořádání ohnišť se s úspěchem dá hovořit o takzvaném ulicovém typu. Vesnice tohoto druhu mohla zabírat plochu o rozloze dvou hektarů, přičemž se na dané ploše nacházelo okolo deseti chalup (Borki, Kielce). Chalupy byly postaveny ve dvou řadách, vzdálených od sebe 15 až 20 metrů. Doba vzniku odpovídá I. – II. fázi osídlení raného středověku. Postavení mohlo být i oválného typu, jako je tomu v případě měst Lublin-Cwartek, Krakov-Mogiła. Chaty se zde pravděpodobně nacházely v postavení okolo jakési návsi. Lze se domnívat, že toto osídlení pochází z pozdějšího období, z šestého až osmého století. Do formy oválného typu z období II.

⁴⁵ Tamtéž, s. 92 - 93.

a III. fáze osídlení spadá otevřená vesnice ve městě Sandoměř-Wzgórze Świętojakubskie, stejně tak ve městě Krakov-Waciażie. Další představitele ulicového typu pak nalezneme třeba v oblasti dnešního města Wieliczka. Všeobecně nejrozšířenějším prvkem těchto vesnic byly obytné stavby. V jedné vesnici, jak naznačují vykopávky, se mohlo vyskytovat až 110 chat v kombinaci s jinými stavbami. Ve vesnicích se nacházejí tři typy chalup, a to zemnice, polozemnice, a chalupy nadzemního typu, jako tomu bylo v případě hradišť. Pokud se jedná o konstrukci stěn, rozlišujeme dvě základní konstrukce: srubovou a vyplétanou. Dobrou ukázkou srubové stěny jsou nálezy z města Radom. Vyplétaná konstrukce, kterou nacházíme například na hradišti Wiślica, se vyskytuje ve vesnicích v podhradích měst Radom, Lublin a Biecz. Svou konstrukcí a velikostí se tyto chaty nebo, chceme-li, chalupy ničím neliší od staveb nacházejících se v hradištích. U některých staveb se dochovaly zbytky dřevěných sloupů, které měly podpůrnou funkci a nesly vazbu střechy. Uvnitř chalup se nacházelo ohniště buď oválné, nebo kruhové. Bylo vystavěno z kamene a často vymazáno hlinou. Ohniště bylo situováno do rohu nebo uprostřed jedné ze stěn. Až v pozdějším období, přesněji řečeno v sedmém až desátém století, se objevují kupolovité pícky stavěné stejnou technikou jako zmíněná ohniště. Podlahy staveb byly ve většině případů hliněné, jen zcela výjimečně tvořilo v případě vesnických staveb podlahu dřevo. Kromě chat byly dalším důležitým prvkem vesnických osídlení hospodářské stavby. Od obytných budov se tyto stavby lišily většinou pouze chybějícím ohništěm a celkově menšími rozměry. Tyto stavby mohly ve své době sloužit jako řemeslné dílny, koželužny nebo jako chlévy pro hospodářská zvířata. Nezřídka byly na podlahách těchto staveb objeveny zbytky slaměné podestýlky a mrvy. V jednom z objektů (Radom) byl nalezen i zásobník na krmivo.⁴⁶

2.2.3 Varny a hutě

Velmi specifickou úlohu měly varny soli. Na území Malopolska máme pouze jeden prozkoumaný objekt tohoto druhu. Pochází z města Wieliczka a spadá do IV. fáze osídlení. První z objektů měl celkem čtrnáct ohnišť, sběrnou a filtrační nádrž a tři žlabové kanálky. Střešní konstrukci pak připomínají zbytky nosných sloupů. Druhá část byla tvořena studnou vykládanou dubem, usazovací nádrží v podobě tří sudů a kádě.⁴⁷

Staveb sloužících k metalurgii především železa je známo několik desítek. Mezi ty, které známe, patří pece poblíž Łysej Góry. Zde se nacházejí tak zvané neorganizované tavíci pece.

⁴⁶ Tamtéž, s. 93 - 98.

⁴⁷ Tamtéž, s. 99.

Byly zde nalezeny neforemné kusy strusky procházející z procesu tavení železné rudy. Těchto zbytků bylo v pásmu táhnoucím se až ke kamenné soše poutníka celkem 30. Pozůstatky tavby železných rud byly nalezeny i jinde (Cieszanów, Krakov, Słup, Świętomarz, Kosin, Nisko, Manasterz, Dań). V případě prvních dvou měst byly nalezeny velké hruškovité jámy, na jejichž dně se nacházela struska a zbytky železné rudy. Na některých místech byly také odhaleny hlíněné hubice, sloužící k rozdmýchávání ohně. Zajímavé je, že nebyly nalezeny žádné stopy naznačující kovářskou činnost. Velmi zřídka se také objevují slévárny, a to především ve městech Tyniec nebo Przemyśl. V Świętomarzy se pak nacházejí pozůstatky po pecích, které sloužily pravděpodobně k tavně bronzu, cínu a olova.⁴⁸

Pokud se zaměříme na metalurgii železa, první stopy pocházejí z halštatského a raně laténského období z oblasti Svatokřížských hor (Góry Świętokrzyskie). Odsud pochází železo rozpoznatelné díky chemickému složení. Hypotéza o tom, že existovaly osady vybudované za účelem výroby železa, však nebyla podložena. Víme pouze o několika výrobních stanovištích. Samotný vývoj metalurgie železa pravděpodobně proběhl v několika vlnách. V první fázi se pravděpodobně objevily první železné nebo bronzovo-železné výrobky. Poté následovalo zpracování importované rudy a první techniky zpracování železa. Od tohoto okamžiku se již lidé uchýlili k využívání místních zdrojů rudy. Rozvoj metalurgie nám slouží jako dobrý demografický ukazatel rozvoje na území střední Evropy.⁴⁹

Dalším důležitým aspektem spojeným se slovanským životem v Malopolsku je získávání soli. Díky přirozeným přírodním zdrojům byl tento region s jejím získáváním spojen již v neolitu. Dříve než lidé přistoupili k této činnosti, bylo třeba dosáhnout jisté zemědělské a sídelní stability. Sůl patřila nepochybně k jedné z nezastupitelných komodit tehdejšího hospodářství. Již od neolitické doby pocházejí důkazy po vědomém vyhledávání zdrojů soli a jejím získávání. Také se objevují první jednoduchá zařízení pro její dobývání. Podle tvrzení P. Hermanna nebýt soli, spousta kultur by se pravděpodobně výrazně opozdila ve svém vývoji. Dnes víme, že solné zdroje v okolí Věličky (polsky Wieliczka), byly využívány od raného středověku. První z obyvatel dané oblasti získávali sůl dvojím způsobem. Zpočátku nepochybně z dovozu, zřejmě odněkud ze Zakarpatska. Druhou a více než pravděpodobnou možností bylo využití místních zdrojů. O důležitosti soli vypovídá už jen samotné osídlení v bezprostřední blízkosti solanek. Lidé totiž dali přednost oblasti méně vhodné k osídlení před

⁴⁸ Tamtéž, s. 99 - 102.

⁴⁹ BUKOWSKI, Zbigniew. Najstarsze znaleziska przedmiotów żelaznych w Śródkowej Europie a początki metalurgii żelaza w kulturze łuzickiej w dorzeczu Odry i Wisły. In: *Archeologia Malopolski*. Tom. XXVI, 1981. zeszyt 2. ISSN 0003- 8180. S. 321 - 325.

pohostinnější krajinou. A důvodem tohoto rozhodnutí byl blízký zdroj soli. V oblasti Věličky známe celkem 42 různých povrchových nalezišť soli. Neolitické osídlení bylo zmapováno na několika místech spojených právě se zdroji soli. Jako například: Sidzin, Bochnia, Kolanow a Łapczyca. Na sídlištích v blízkosti solanek bylo nalezeno velké množství předmětů denní potřeby, jakož i pozůstatků různých typů obydlí. Z toho lze usuzovat, že lidé v blízkosti těchto zdrojů žili dlouhodobě. Jedním z důležitých nálezů jsou bezuché hrnce se silným dnem. Byly vypáleny tak, aby snášely vysokou teplotu. Svým tvarem napovídají, že byly nejspíše využívány při jakémsi procesu sloužícím k získávání soli. Na základě srovnání s výzkumy z oblasti kultury lužické je domněnka správná. Dalším objeveným artefaktem byla uskupení ohnišť se zásobníkem obdélníkového tvaru. Při srovnání s pozdějšími nálezy z raného středověku se lze domnívat, že tato zařízení sloužila k vyvážení soli. Nejstarším původním způsobem však bylo tedy nejspíše odpařování solanky.⁵⁰

Z následující epochy, tedy epochy bronzu, mnoho nálezů neexistuje. Ale je velmi nepravděpodobné, že by lidé přestali zdroje soli využívat. Zato doba železná je obdobím obrovského rozmachu dobývání soli. Mohlo to být zapříčiněno i geologickými změnami, jež měly za následek vyvěrání nových podzemních vod bohatých na sůl. Pro získávání soli byly využívány různé metody, jednou z nich bylo odpařování slané vody z vysokých keramických nádob, které byly umístěny nad ohništěm. Tento způsob získávání soli byl zaznamenán ve větší míře v Británii a Německu. Na území Malopolska se objevil pouze v menší míře na nalezištích Zakrzów, Biskupice, Tyniec, Podłęże, Przebieczany. Podobné nálezy těchto vysokých nádob kalichovitého tvaru s malým dnem byly učiněny ještě v několika dalších lokalitách: Kraków (Skalka, Salwator), Piekary, Mogiły, Przebieczany, Tyniec, Zembrzyce. Bylo nalezeno i několik nádob, které patrně sloužily k formování soli do podobně velkých hrudek. Jednotná velikost byla nejspíš vyžadována kvůli obchodu.

Další zmínky o využívání soli v Malopolsku pocházejí ze středověku z rozmezí od sedmého do třináctého století. Až do počátku 13. století byla sůl na Vieličsko-Bucheňském území získávána výhradně vařením. Později ale došlo k zásadní změně, kdy sůl začala být dolována. S dobýváním kamenné soli byl samozřejmě spojen i horečný rozvoj hornictví. První odkrytí kamenné soli je připisováno Věličce roku 1252 a Bochni roku 1253. Po objevení kamenné soli lidé zakládali mnoho solných dolů. Neznamenal to ovšem, že by varny soli zanikly, byly i nadále využívány. Solné doly znamenaly pro tehdejší knížata neskonalé bohatství, není tedy divu, že doly byly pod neustálým dohledem. Z oblasti Věličky pochází i

⁵⁰ JODŁOWSKI, Antoni. Problem eksploatacji soli w okolicach Krakowa w starożytności i we wczesnym Średniowieczu. In: *Archeologia Polski*, Tom. XIV. Zeszyt 1. 1969. S. 137 – 147.

filtrační zařízení datované do rozmezí 10. – 12. století v lokalitě na výběžku úbočí věličské kotliny. Druhým nálezem je výrobní zařízení odkryté roku 1967. Datace připadá na 12. – 13. století. Celá sestava byla nalezena mezi dvěma nejstaršími doly - Gorišovským a Sadkovským - na severním úpatí věličské kotliny. Celá sestava byla tvořena několika částmi. Nacházela se zde studna se slanou vodou, dřevěný žlab, usazovací nádrž a zbytek jakéhosi výtahového systému. Tento systém fungoval jako sedimentační aparát sloužící k oddělení zakalené a čisté vody. Písemné prameny se ještě vyjadřují o trochu odlišném způsobu vaření soli. Zmiňují se totiž o vysokých věžích, v nichž měly být umístěny pece a obrovské hrnce na vyváření slaného roztoku. Tyto dřevěné věže měly údajně stát v každé župě.⁵¹

Dalším typem staveb pro řemeslnou výrobu, objevujícím se v malopolských vesnicích, jsou hrnčířské pece. Tyto pece byly buď vyskládány z kamene a keramických střepů a vymazány hlínou (starší typ), nebo pouze uplácány z hlíny, s kruhovým ohništěm. V některých případech se lze domnívat, že byly využívány i jako pece pekařské. V Stradowie bylo odkryto šest takovýchto pecí. Uvažuje se o tom, že fungovaly společně s vislanským hradem v období osmého až desátého století. Kromě toho, že patřily do větší hrnčířské dílny, byly zřejmě využívány také jako pekárna. Zajímavý typ pece byl objeven ve městě Przemyśl. Jedná se o dvoukomorovou, v půli zahlobenou pec. Její původ sahá do doby mezi 11. – 12. stoletím. Spodní komora sloužila jako topeniště, zatímco horní s hrubým roštem sloužila k výpalu keramických výrobků. Vedle pecí se často nacházely jámy kruhovitěho nebo oválného tvaru. Jejich význam není zcela objasněn. Ale zpravidla jich bývá odkryto podstatně více než pozůstatků obydlí a jiných staveb. V oblasti Malopolska čítá jejich množství okolo pěti až sedmi set. Nejčastěji jsou tyto jámy obdélníkového, neckovitěho, či hruškovitěho tvaru. Poslední z vyjmenovaných byl zmapován i na území Čech (Klučov). Odtud víme, že jámy tohoto druhu sloužily jako sklep nebo spižirna. Z některých nálezů lze usuzovat, že tyto jámy byly tepelně izolovány vrstvou slámy (Drzewce-Kolonia), a také, že jejich stěny byly vypalovány (Pobiednik. Strzyżów). Objevují se i nálezy jam, ukrývajících na svém dně zbytky obilí. Zato mlýny a krčmy, které často vystupují v etnografických materiálech, se prozatím v Malopolsku odhalit nepodařilo.

Stavba, která nepochybně dávala tvář nejen vesnici ale i krajině, byl kostel. Kostely se v období raného středověku objevovaly v malopolských vesnicích jen zřídka. V širším měřítku se začínají vyskytovat až od konce desátého století. Z tohoto období známe jeden, nejstarší objekt, kterým je chrám Nejsvětějšího Spasitele v Krakově.⁵²

⁵¹ Tamtéž, s. 148 - 160.

⁵² ŻAKI, *Archeologia Malopolski*, cit. d., s. 103 - 108.

2.2.4 Pohřebiště

Velmi cenným zdrojem informací, který nám pomáhá pochopit problematiku probíraného období, jsou pohřebiště. V prvních dvou fázích, tedy v době pohanské, byla pohřebiště oddělena od obývaného prostoru. Většinou se rozkládala vzdáleně od vesnic nebo hradišť. Formou hrobu v raném středověku byla mohyla. Jinak tomu nebylo ani v pozdějším období nastupující christianizace. Pohřebiště vystupující v Malopolsku byla dvojího charakteru: a) pohřby žehem, b) kosterní pohřby. Odhalených pohřebišť je na probíraném území celkem 28. Rozděleny mezi jednotlivá vojvodství jsou takto: kielecké – čtyři, krakovské – pět, lublinské – šestnáct, rzesiowské – tři. Vedle těchto, o kterých již víme, se vyskytují pohřebiště domnělá a neodkrytá, kterých se v Malopolsku vyskytuje okolo 45. Hovoříme-li o pohřebištích používajících techniku žehem, tato se vyskytovala pouze ve formě mohyl. Výjimečně se mohou nacházet i pohřebiště například popelnicového typu (Bachórz). Výskyt těchto pohřebišť nevykazuje žádné specifické uspořádání. Skupinky mohyl se objevují položené buď na horských návrších, nebo na méně úrodných místech, v nížinách, poblíž řek a potoků. Velmi často se vyskytují také v lesích. Tyto mohyly mohou být trojího typu: a) různotvaré pozůstatky zbytků z kremace (Kornatka, Lipsko, Gociów), b) speciální dřevěná konstrukce (Dachnów, Lipsko, Kornatka), c) mohyla obkládaná kamenem (Kornatka, Krzyskowice, Zakliczyn, Lipniak, Lipsko).

Co se týče samotného aktu pohřbu, můžeme v oblasti Malopolska hovořit o celkem pěti typech pohřbu. 1. popelnicový nadúrovňový, 2. popelnicový podúrovňový, 3. bezpopelnicový, 4. bezpopelnicový násypový, 5. jámový. Do jedné mohyly bývalo pohřbeno od jednoho do tří lidí. V hrobech se vyskytovaly různé předměty, často jeden pro více osob. Mezi nalezenými předměty se vyskytují kupříkladu keramické přeslice (Komorniki), železné nože (Trzebieszawice, Winiary, Guiów, Lipsko, Kornatka), kamenná křesadla (Skoki), hroty šípů (Lipsko), železné ostruhy a skleněné korálky (Lipsko). Několik z probádaných nalezišť je možné zařadit do období nastupující christianizace, tedy do přelomu 10. – 11. století (Trepca, Lipsko).

Pohřebiště kosterního typu nám přinášejí o trochu více poznání středověké kultury. Obecně je lze rozdělit na dva druhy: a) při kostele, b) mimo kostel. V Malopolsku existuje okolo 99 zmapovaných hrobů, z toho značná část se nachází v Krakově (Stare Miasto, Wawel). Nejdůkladněji probádané hroby se nacházejí na území měst (Cielmice, Goryslawice, Końskie, Krakov, Radom, Sandoměř, Strzemieszycy, Złota Pińczowka). Hřbitovy prvního typu zpravidla obklopovaly kostel, zatímco druhý typ se nacházel spíše dál od obývané zóny.

V hrobech byli lidé pochováváni zpravidla po jednom. Objevují se výjimky, přičemž byly v hrobě nalezeny ostatky ženy s dítětem nebo více osob. Hroby byly dvojího druhu. Buď tvořily jakýsi násep nad povrchem, nebo byla klasicky vykopána jáma v zemi. V prvním z případů bylo tělo završeno hlínou bez jakékoliv další úpravy. V jámovém hrobě bylo tělo ukládáno přímo na zem, jen zřídkakdy byla těla uložena do rakve nebo obkládána kamenem. Hroby byly vybaveny skromně, mincemi, hroty oštěpů, ojediněle i mečem. U druhého typu hrobů se objevují zdobené náhrobní desky, zobrazující motiv kříže nebo reliéf s nápisem. V několika případech byly hroby vystavěny z cihel, mezi nimi i hrob v Tyńci. Zhruba ve dvou stech případech byly v hrobech nalezeny „dlaždice“ mazovského typu. Tyto dlaždice mohly být uloženy pod hlavou (polštář) a nohama zemřelého (Strzemieszyce, Przemysl). Obložením vybavené hroby se vyskytují převážně na území severu Malopolska (Końskie, Radom, Wola Bierwiecka, Pagowiec). Dále celkem ve sto hrobech byly nalezeny části rakví s lidskými kostrami. Tyto hroby se nacházejí hlavně v blízkosti kostelů a souvisí s nastupujícím křesťanstvím. Kostry nalezené v těchto hrobech mají hlavy natočené směrem k západu a jsou v hrobech uloženy na znak. Nadstandartní vybavení hrobů pak představují bronzové, stříbrné nebo železné členky, případně cínové. Dále byly v hrobech (Gnieszowice, Czartowiec) nalézány části prvních náhrdelníků. Všechny tyto předměty se nacházely výhradně v ženských hrobech. Velmi často v nich byly objevovány také korálky (skleněné, bronzové, vyrobené z drahokamů nebo hliněné). K těmto nálezům patří rovněž prstýnky vyráběné převážně z různých kovů. Řídce se pak v hrobech vyskytují pozůstatky kovaných věder, náušnice, opaskové spony, přívěsky z mušlí, náramky ze stříbra či bronzu, nůžky, jehly, knoflíky, hliněná chrastítka, železné srpy a dláta. Zbraně se v hrobech vyskytují jen zřídkka, především v těch pocházejících ze sklonku raného středověku, tedy z 11. století. Zbraně se nacházely naopak výlučně v mužských hrobech. Mezi takové nálezy patří již zmíněné meče, nože, sekery, cepy, hroty kopí, oštěpů a šípů. Všechny tyto nálezy, ať už z mužských či ženských hrobů, přinášejí svědectví o tom, že v období raného středověku již v oblasti Malopolska existovala specializovaná řemesla a řemeslná výroba vůbec.⁵³

2.2.5 Zdroje surovin

Aby lidé mohli vyrábět předměty různého druhu, z různých surovin, bylo pochopitelně třeba mít nějaký jejich zdroj. „Čtyři elementární suroviny tvořily základ výrobní činnosti

⁵³ ŽAKI, *Archeologia Malopolski*, cit. d., s. 115 - 136.

*středověkého člověka: dřevo, kámen, hlína a železo.*⁵⁴ V následujícím odstavci přiblížím zdroje surovin v Malopolsku raného středověku. Z výzkumu vyplývá, že se prakticky poblíž každé osady nebo vesnice nacházel kamenolom. Kámen byl často užíván k výrobě mlýnských kamenů, brousek, odlévacích forem, v pozdější době byl pak používán k výstavbě kostelů a jiných zděných staveb. Velká část lomů je pozdějšího data v rozmezí 11. – 13. století. O něco více využívaným materiálem byla hlína. Téměř v každé vesnici nebo v jejím okolí byly odhaleny jámy, ze kterých byla vybírána hlína. Ta se sloužila k výrobě keramiky, vymazávání stěn, pecí, utužení podlah a zpevnění střech obydlí. Jediné zdroje, které se nepodařilo lokalizovat, jsou naleziště kovů olova a stříbra. Písemné odkazy vypovídají o výskytu v okolí měst Bytom a Olkusza.⁵⁵

2.3 Geneze měst a vesnic na území Polska

Města i vesnice jsou bezesporu jedním z nejdůležitějších prvků lidského osídlení. Vypovídají o zvycích a každodennosti lidí. Zároveň zde proti sobě stojí dva odlišné způsoby života. První opravdová města na polském území jsou spojována s existencí hradišť. Tato hradiště pocházející z desátého století nesla známky řemeslné a rukodělné výroby. Na téma přítomnosti jakékoliv výroby, stejně jako přítomnosti kupců proběhlo velké množství debat. Na pochybách nás nechávají i písemné prameny, které se o přítomnosti řemeslníků či kupců nezmiňují. O čem však archeologické nálezy vypovídají s jistotou, je osídlení. Nezřídka byly nalezeny pozůstatky husté zástavby spojené s hospodářskou činností. Posléze bylo vyjasněno, že na hradištích patrně fungovala hierarchie na základě zastávané funkce. Také bylo prokázáno, jako třeba v případě Opolí, že v prostorách hradišť fungovali například sedláři, dále zde bylo provozováno jehlářství či loďkařství. K rozrůzněni obyvatel těchto hradních měst pak přispěla i samotná konstrukce těchto staveb, kdy byli její obyvatelé rozčleněni přirozeně dle místa své působnosti na aristokraty, řemeslníky, kupce a podobné obyvatele a nakonec samozřejmě na spodinu. Funkce měst měla být v první řadě administrativní. Postupně se k těmto administrativním centrům začaly přidávat i další „služby“, a tak se počala rodit města v pravém slova smyslu. Kromě vojensko-správního centra se zde objevil trh, přilehlé výrobní osady a v pozdějších dobách i kostel.

Základem města byl zpravidla hrad, jakožto centrum. Základní jednotkou vsi byl dům s přilehlým hospodářským dvorem. Postupem času se architektura staveb na vsi měnila.

⁵⁴ ŠPUNAR, Pavel a kol. *Kultura středověku*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0547-1. S. 15.

⁵⁵ ŻAKI, *Archeologia Małopolski*, cit. d., s. 109 - 115.

Základní dělicí jednotkou byl účel stavby. Můžeme je tedy rozdělit na domy zahloubené a povrchové. Dále se pak dají dělit v závislosti na typu konstrukce. Ve starším období středověku dominovaly pozemní stavby. Později se objevují i stavby jiných druhů. Nicméně určit dominující typ stavby pro vesnické osídlení se nepodařilo. Z pozůstatků obydlí však lze usuzovat, že se již v dobách raného středověku vedle sebe vyskytovaly budovy hospodářské společně s obytnými. Sloučením několika takových příbytků pak vznikala sídliště, později vesnice. Pokud se budeme zajímat o trvalost těchto osad, lze říci, že těch, jejichž existence by přesáhla čtyři a více století, bylo velmi málo. S postupnými změnami, které přinesl čas, se začal na středověké vesnici objevovat zcela nový prvek. Zprvė dvůr, jakožto velmožské sídlo. Druhým novým atributem se stal kostel.

Počet obyvatel v takové vsi se v závislosti na její velikosti mohl pohybovat od pěti do 75 osob. Počtu osadníků samozřejmě odpovídal počet stavení a přilehlých dvorců. Lokalita pro takovou ves byla vybírána s ohledem na půdu. Z počátku lidé vybírali půdy spíše lehčí a písčité - především z důvodu snazšího obdělávání. Teprve na přelomu 12. a 13. století byli lidé schopni obdělat i těžší a úrodnější půdy. V raných fázích osídlování byly vesnice zakládány bez jakéhokoli hlubšího řádu, zejména s ohledem na přírodní podmínky. Teprve od 11. století byly vesnice zakládány systematicky v okolí hradů. Je ale možné rozlišit mezi vesnicemi v bezprostřední blízkosti hradních sídel a vesnicemi založenými ve větší vzdálenosti. První ze zmíněných pak zřejmě v některých případech posloužily jako základ pro první středověká města.⁵⁶

⁵⁶ MOŹDIOCH, Sławomir. Problemy badań nad początkami miast i wsią wczesnośrednowieczną w Polsce. In: *Slavia Antiqua Tom. XXXVIII*. 1997. ISBN 83-7063-197-5. S. 39 - 57.

2. SLOVANSKÁ STŘEDNÍ EVROPA V PÍSEMNÝCH PRAMENECH

Když se vrátím zpět k písemným pramenům, slovanské národy se objevují také v kronice s názvem *Kronika Slovanů*. Pochází z rukou mnicha Helmolda, žijícího ve 12. století ve farnosti Bosau (Buzov) v Holštýnsku. Informace obsažené v této kronice jsou o něco mladšího data nežli v dílech předešlých. Poskytují však svědectví o poloze a rozdělení národů, v období raného středověku. Popis slovanského světa v jeho době zní takto:

„...tedy na pobřeží Baltického moře bydlí mnohé slovanské kmeny... Kolem tohoto moře sídlí mnohé národy. Neboť Dánové a Švédové, které nazýváme Normany, drží severní břeh a k němu přiléhající ostrovy. Jižní břeh obývají pak Poláci, kteří mají na severu Prusy, na jihu Čechy a ty, kteří se nazývají Moravané nebo Korutanci. A jestliže bys připojil na stranu Slovanů Uhry – jak někteří chtějí, protože se neliší ani vzezřením ani jazykem – vzroste velikost slovanského jazyka do té míry, že se téměř vymyká možnosti odhadu.“⁵⁷

O vzájemném propojení Slovanů, jmenovitě Poláků s Velkou Moravou, pojednává i zpráva z pera papeže Pia II. – Enneaše Silvia Piccolominiho z 15. století. Ten podává zprávu o posledních z pohanských českých vévodů, o jejich křtu, ale především o náležitosti polského území pod vládu velkomoravských knížat.

„... Po Hostivítovi nastoupil jeho syn Bořivoj, poslední z pohanských knížat, který však byl spolu se svou manželkou Ludmilou za vlády císaře Arnulfa přiveden svatým Metodějem, arcibiskupem Moravanů, k milosti křtu roku 955 po narození Krista spasitele. Ludmila byla pokládána za svatou a proslavila se prý také zázraky.“⁵⁸

Tato ukázka svědčí o šířícím se vlivu křesťanské víry v raném středověku. Pokud se jedná o ono zmíněné svědectví provázanosti Slovanů, autor hovoří takto:

„V té době panoval na Moravě Svatopluk, ctitel křesťanské víry a hodný toho, abychom jeho památku uchovali budoucím. Morava leží nad Dunajem, na východ od ní mají své království Maďaři a Poláci, oddělení řekou Moravou, která dala zemi jméno. Na západě leží Čechy, jižně leží Rakousy, na Severu Slezsko. Země je bohatá vínem i obilím, lid je zvyklý loupit

⁵⁷ Letopisy Magdeburské. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 257.

⁵⁸ ENEA, Silvio. *Historica Bohemica – Historie Česká*. KNP, 1998. ISBN 80-85917-40-8, cit. d., s. 39.

a umožní bezpečně cestovat pouze ozbrojenému a silnějšímu. Po mnoho let tu bylo království Moravskému panovníkovi byli poddáni Uhři, Češi, Rusové i Poláci, panovník sám Římské říši.“⁵⁹

Svatopluk si jako vládce, jak je uvedeno v díle, počínal dobře až do doby, kdy se rozhodl přestat odvádět poplatek císaři Arnulfovi. Nakonec byl okolnostmi přinucen utéct v přestrojení z bitvy a zanechat zemi svému osudu. Na trůn tedy usedl jeho syn Svatopluk II. Ten byl sice vychován v katolické víře, nejevil se však být natolik bohabojným jako jeho otec. A tak se stalo, že poručil arcibiskupu Metodějovi, aby počkal s bohoslužbou a odsloužil ji teprve, až se vrátí z lovu. Metoděj po poledni, ze strachu, že bohoslužbu zanedbá, počal obětovat bez přítomnosti knížete. Po panovníkově návratu však došlo k znesvěcení kostela. Vehnal totiž do kostela smečku psů a za zvuku polnic přistoupil k oltáři, kde arcibiskupa častoval četnými nadávkami. A takto líčí autor konec tohoto nerozvážného činu:

„Proto uprchl Metoděj do Čech, vyobcoval krále z církve a uvalil na království interdikt. Tím zaniklo nejen moravské arcibiskupství, ale přestalo existovat i království samotné. Neboť když exkomunikovaný král krátce nato zemřel, zabrali část moravské říše Němci, češi, část Poláci a Uhři.“⁶⁰

Velmi podobné, až téměř shodné svědectví podávají i jiné prameny, například *Kronika Přibíka*, zvaného Pulkava. Ten popisuje taktéž výše zmíněný incident mezi Svatoplukem a Metodějem. Taktéž potvrzuje rozdělení moravského území, ze kterého část náleží Polákům.⁶¹ Tuto informaci pravděpodobně převzal z Kosmovy kroniky.

„Jeho království drželi jeho synové po krátkou dobu, avšak méně šťastně, neboť zčásti je rozchvátili Maďaři a zčásti je východní Teutoni a zčásti Poláci až do základů nepřátelsky zpustošili.“⁶²

⁵⁹ Tamtéž.

⁶⁰ Tamtéž, s. 41.

⁶¹ BLÁHOVÁ, Marie. Přibíka z Radětína zvaného Pulkava Kronika česká. In: *Kroniky doby Karla IV.* Praha, 1987. ISBN 25-107-87. S. 272 – 273.

⁶² Kosmy pražského Kronika Čechů. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*, cit. d., s. 201.

K výše uvedenému období a dějinám Velké Moravy existuje řada pramenů. Některé, jak již z názvu vyplývá, jsou spjaty přímo s oblastí Polska, jako například *Historia Polonica* či *Chronicon mixtum Hungarico-Polonicum*. O Slovanech ze střední Evropy se zmiňuje i staroruský letopis *Vyprávění o uplynulých letech*.⁶³ Toto dílo je také známo jako *Nestorův ruský letopis*. Velmi podrobně informuje o příchodu Slovanů, o jejich usídlení a o tom, jak se jednotlivé kmeny pojmenovaly. Jsou zde též zmíněni Slované sídlící v oblasti Baltského moře a řeky Visly.

*„Po dlouhou dobu sídlili Slované u Dunaje, kde je nyní uherská a bulharská země. Odtud se Slované rozešli po zemi a pojmenovali se svými jmény podle toho, na jakém místě se usadili. Když přišli a usadili se na řece Morava, nazvali se Moravany a jiní se pojmenovali jako Češi. A všichni tito jsou Slované: bílí Chorvati i Srbové a Korutanci. Když Vlaši našli Slovanů u Dunaje, usadili se mezi nimi a činili jim násilí. Proto tito Slované odešli, usadili se na Visle, nazvali se Lechové a od těchto Lechů pocházejí Polané a jiní Lechové jsou Lutici, jiní Mazovšané a jiní Pomořané.“*⁶⁴

Dále pokračuje dílo již výše popsány událostmi, až se dostaneme k místu opět potvrzujícímu koexistenci Slovanů spadajících pod jeden státní útvar – Velkou Moravu. Také se dozvídáme o příchodu Cyrila a Metoděje a vzniku slovanského písma.

„Uhři začali bojovat s Řeky a vyplenili thráckou a makedonskou zemi až k Soluni. Začali bojovat také s Moravou a s Čechy. Byl totiž jeden slovanský národ: Slované žijící u Dunaje, které ovládli Uhři, Moravané, Češi, Lechové a Poljané, kteří se nyní nazývají Rus. Pro Moravany byly poprvé přeloženy knihy a nazváno slovanské písmo; a toto písmo je na Rusi i u dunajských Bulharů. Když už byli Slované pokřtěni, byli jejich knížaty Rostislav, Svatopluk a Kocel, kteří poslali k císaři Michalovi vzkaz: „Země naše je pokřtěná, ale nemáme učitele, který by nás učil, kázal nám a vykládal svaté knihy.“

⁶³ HAVLÍK, Lubomír: *Kronika o Velké Moravě*. Brno: Jota 2013. ISBN 978-80-8561-706-1. S. 20 - 21.

⁶⁴ *Vyprávění o minulých letech aneb Nestorův letopis ruský. Nejstarší staroruská kronika*. Pavel Mervart: Červený Kostelec, 2014. ISBN 978-80-7465-119-9. S. 50.

Podle Nestora se pak císař Michaél za pomoci svých filosofů obrací o pomoc do Soluně. Zde prý se nachází muž jménem Lev, který má dva syny. A ti že rozumí slovanskému jazyku. Lev jakmile zprávu obdržel, vyslal bez otálení své syny do země Slovanů.

„Jakmile to Lev uslyšel, hned je poslal. Přišli oba k císaři a císař jim pravil: „Poslali ke mně ze slovanské země s prosbou o učitele, který by jim dokázal vyložit svaté knihy, neboť si to přejí“ Přemluvil je oba císař a poslal je do slovanské země k Rostislavovi, Svatoplukovi a Kocelovi.⁶⁵

Nestorův letopis tedy můžeme, jak poznamenal Lubor Niederle, považovat za jakýsi „rodný list“ slovanského národa.⁶⁶

Chceme-li se dozvědět více o tom, jakou úlohu vlastně hráli Vislané a Vislansko v období středověku, bude třeba se zaměřit právě na počátky christianizace Slovanů. Právě příchod věrozvěstů ze Soluně je totiž jedním z klíčových okamžiků procesu utváření slovanských státních útvarů. Prameny zaměřené na toto období se řadí mezi takzvané panonské legendy. Jako písemný pramen nám poslouží *Život Metodějův* a *Život Konstantinův*. Přesná doba vzniku a autorství těchto pramenů byla předmětem četných sporů. Pokud ale přihlédneme k mínění většiny, lze se spokojit s tezí, že oba texty byly sepsány ve staroslověněštině, a to na území Velké Moravy.⁶⁷

3.1 Slované a náboženství – pohanství

Ještě dříve, nežli přistoupíme k problematice šíření křesťanství a jeho dopadu na Slované, je třeba si osvětlit alespoň základy z jejich náboženství. O slovanských zvycích toho nebylo popsáno mnoho, jelikož jejich současníky trápila spíše myšlenka jak nad nimi vojensky zvítězit. Nicméně i tak tu a tam lze nalézt zmínky, které nám mohou tyto otázky objasnit. Byzantský historik Prokopios ve svém díle *Historiai* popisuje následující:

„Uznávají (Slované a Antové), že je jediný bůh, tvůrce blesku a všeho pán i obětují mu skot a všeliká zvířata. O osudu nic nevědí a vůbec neuznávají, že by měl nějakou moc nad člověkem. Ale když jim hrozí smrt buď nemocí stíženým, nebo do války se chystajícím, slibují,

⁶⁵ *Vyprávění o minulých letech*, cit. d., s. 59 - 60.

⁶⁶ KLANICA, *Počátky slovanského osídlení*, cit. d., s. 16.

⁶⁷ VAVŘÍNEK, Vladimír. Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje. In: *Rozpravy Československé Akademie věd*. seš. 7, r. 23. Praha: ČSAV, 1963. S. 3 - 10.

*vyvážnou-li, že ihned bohu obět' přinesou za své zachránění. Vyvážnuvše obětují, co přislíbili, a domnívají se, že si sjednali záchranu touto obětí. Ctí i řeky a nymfy a některé jiné demony. Všem obětují a při obětech věštby konají.*⁶⁸

Existují svědectví o tom, že Slované uctívali rozličná božstva a demony. Tyto kultury se mohly lišit vzhledem k rozdílné geografické poloze a v souvislosti s tím i z hlediska rozdílných potřeb. Jsou ovšem i bohové, jejichž jména se opakovala napříč různými slovanskými kmeny. Dvěma příklady těchto bohů jsou Perun a Veles. Perun byl pravděpodobně brán jako nejvyšší z uctívaných bohů. Veles byl bohem stád a hospodářství. Bohové mohli mít rozličné podoby, stejně tak místa a svatyně sloužící k jejich uctívání. Byly nalezeny mohyly různých tvarů, se sloupy, sochami a různými talismany. Sošky božstev měly podoby nejen žen a mužů, ale i vícehlavých přízraků. Dalším atributem bylo uctívání zvířat. Mezi uctívaná zvířata patřil zejména kůň, jehož dřevěné a olovené napodobeniny byly nalezeny v Opolí nebo Braniboři. Dalším důležitým zvířetem byla slepice a s ní samozřejmě i vejce. Ta byla totiž pro Slovany symbolem života. Kohout pak mohl být chápán jako nositel smrti.⁶⁹

Nelze nechat bez povšimnutí jakousi propojenost slovanského světa. Přestože se jednotlivé kultury uctívání mohly lišit, existují doklady přibližující slovanské náboženské smýšlení. Přestože není známo staroslovanské pojmenování pro svatyni, kněží, nebo sochy, máme tu jiná, neméně důležitá. Například slova *modla*, *slup* a *balvan* patří do skupiny slov společných pro většinu Slovanů, sloužících k pojmenování kultovních předmětů. Dále pak můžeme zmínit slova *kačina* nebo *contina*. Ta označovala uctívaná místa. Je ale třeba mít na paměti, že tato slova byla spjata i s každodenním životem. Je tedy potřeba také rozlišit kontext, v jakém byla tato slova použita.⁷⁰

Pohřební zvyklosti Slovanů byly zpočátku jednoduché. Pohřbívalo se žehem bez velké pompéznosti. Později, v období mezi osmým a devátým stoletím, dochází k přechodu od žárového pohřbu ke kosterním pohřbům. Zde se již v hrobech dle zvyklostí objevovaly předměty, které měly zemřelému sloužit k užítku a zároveň měly vyjádřit jeho společenské postavení. S pohřbíváním souvisela i tvorba mohyl, které v dnešní době slouží jako nedocenitelný zdroj důkazního materiálu o životě Slovanů.

⁶⁸ BERANOVÁ, Magdalena: *Slované*. Praha 2000. ISBN 80-7277-022-5. S. 224.

⁶⁹ Tamtéž, s. 233 - 238.

⁷⁰ BERENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, Střední Evropa a Rus v období 10. – 12. století*. ISBN 978-80-257-0835-4. S. 266.

Křesťanství se mezi Slovy šířilo pozvolna a nebylo aktem okamžitého příkazu. Pohané a křesťané žili zpočátku vedle sebe, aniž by si vzájemně jakkoliv výrazně překáželi nebo ubližovali. Mezi Slovy se první křesťanská knížata objevují až někdy během devátého století v chorvatské oblasti. Odsud se pak křesťanství šířilo nepochybně do Čech a na Velkou Moravu.⁷¹

3.2 Staroslovanský státní útvar Velká Morava – vznik, vývoj, úpadek

První písemné zmínky o Moravanech pocházejí z devátého století, což je vzhledem ke změnám, které již v Evropě stihly proběhnout, poněkud pozdě. Silným a nezanedbatelným zdrojem jsou pro nás převážně prameny archeologické povahy. Sídly tehdejších Slovanů byla dřevěná hradiště, jejichž pozůstatky nám poskytují důkazy o existenci knížecích elit v té době. Sídlní pozůstatky také poukazují na vliv avarského kaganátu. Neznamená to však, že by Slované byli v područí Avarů. Na přelomu osmého a devátého století zřejmě došlo k expanzi Moravanů do oblasti Nitranska. Nitranské knížectví však vzniklo velmi pozdě, těsně před prvními písemnými zmínkami o něm. Důležitým přelomem ve vývoji státních útvarů je přechod ke kostrovým pohřbům. K této změně došlo s největší pravděpodobností v souvislosti s christianizací a křtem prvních slovanských knížat. Výbava hrobů z přelomu osmého a devátého století pak poukazuje na mísení karolinských a avarských prvků. V neposlední řadě také odhaluje velké množství zámožných knížat. Existenci knížecích elit jsme mohli ve starším období logicky předpokládat, ale teprve od tohoto přelomu si tím můžeme být jistí.

Roku 830 bylo do svazu Moravanů připojeno i Nitransko. Později zde bylo zřízeno biskupství, které bylo součástí pasovské diecéze. Objevuje se tu jméno biskupa Wichciga. Ten byl totiž pověřen Svatoplukem misijní činností u jednoho z podmaněných slovanských kmenů. Je velmi pravděpodobné, že se mohlo jednat o Vislansko, které je hlavním předmětem této mé bakalářské práce.⁷²

První z misionářů na území Velké Moravy byli patrně jednotlivci z oblasti Panonie, kteří sem vyráželi z vlastního popudu, nikoliv z vůle některého z biskupů. První pokusy o misijní činnost byly nad nejmenší pochybnost zaměřeny na zemědělské obyvatelstvo. Úspěch tohoto snažení byl očividný, neboť jak potvrzují nálezy z kosterních pohřbů, počaly být původní obětiny a kultovní předmět v hrobech nahrazovány věcmi s církevní tematikou.

⁷¹ BERANOVÁ, *Slované*, cit. d., s. 224 - 241.

⁷² TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy*. Praha: NLN 2001. ISBN 80-7106-482-3. S. 107 - 121.

Hledáme-li nějaké stopy prvních církevních staveb Velké Moravy, objevíme takové až v druhé půli devátého století. Je to způsobeno tím, až Slované doposud neznali zděnou architekturu. Náklady a vůbec schopnost organizace takovéto stavby dalece přesahovaly možnosti tehdejších osadníků. Bylo třeba zajistit někoho ze zahraničí, kdo měl již s výstavbou zkušenost. Nalámat kámen a zajistit jeho dopravu byla další z potřebných věcí. Je proto pochopitelné, že opravdový rozkvět křesťanství a misijní činnosti mohl nastat teprve ve spojení s knížaty a velmoži, kteří byli schopni takto náročné podniky financovat.⁷³

V tomto okamžiku se nabízí otázka, co vedlo velkomoravského knížete Rostislava, aby žádal o učitele víry z Byzance. Cesta byla delší, než kdyby vyslal poselství do Říma. Navíc v sousedním Německu již byla poměrně dlouho zavedena křesťanská víra. Pro pochopení tohoto jednání si vysvětlíme dobové souvislosti. Německé území oproti slovanskému bylo již v osmém století sjednocené a christianizované. Díky misijní činnosti z území Irska, Francie a Anglie zde byla utvořena silná církevní i politická síť. Německé země náležely do říše Karla Velikého a jejich propojenost trvala nadále i po rozdělení mezi jeho potomky. Toto velké impérium již nemělo kam expandovat a tak se Slované stali dalším cílem rozšíření této země. Rostislav v předtuše hrubého zásahu proti Velké Moravě usoudil, že bude bezpečnější požádat o pomoc právě Byzanc, od které žádná nebezpečí nehrozila, ba spíše naopak. K těmto domněnkám ho opravňoval i fakt, že Němci v rámci „christianizace“ vedli několik válečných výprav proti okolním zemím.⁷⁴ Další vývoj také neprobíhal příliš hladce. Cyrilometodějská misie totiž velmi rychle připoutala pozornost německých kněží.

Nový bohoslužebný jazyk a nový přístup byly v této době považovány za nepřijatelné. O sporech týkajících se zařazení slovanského území pod to či ono biskupství nemluvě. A tak se věrozvěstové museli vydat do Říma k projednání celé situace. Pobyt v Římě se velmi protáhl, mimo jiné i kvůli Cyrilově zdraví, jelikož cestou onemocněl. Cyril své nemoci roku 869 podlehl. Poslání šířit víru a ujednat v církvi klid tak zůstalo už pouze na Metodějovi.

Papež Hadrián II. pak vysvětil Metoděje na biskupa, a z Moravy a Panonie vytvořil církevní jurisdikci. Když se Metoděj navrátil na Velkou Moravu, musel být přinejmenším překvapen. Svatopluk se vymanil z nadvlády svého strýce a jako spojenec Němců vyrazil za svým cílem – stát se vládcem celé Velké Moravy. Rostislav byl odvečen do Východofranské říše a oslepen. V Bavorsku byl zajat Metoděj. Poté, co byl podroben soudu, byl odsouzen

⁷³ VAVŘÍNEK, Vladimír. *Cyrl a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3. S. 89 - 98.

⁷⁴ PAVLÍK, Matěj. *Cyrl a Metoděj apoštolové Slovanů*. Praha: Český národní fond kultury, 2013. ISBN-978-80-905015-1-5. S. 45 - 49.

k žaláři.⁷⁵ Nic se však nezměnilo na tom, že se Svatopluk stal vládcem Velké Moravy, pod kterou již v tuto dobu jistě spadala i oblast Krakova a tedy i Vislané. Svatopluk se ale proti svým představám stal vazalem Franků, jelikož na všech hradištích zůstaly posádky Franků. Vše ještě navíc měla dozorovat knížata Wilhelm a Engelštalk. Napětí mezi franskou říší a Svatoplukem rostlo, a tak byl jednoho dne Svatopluk, podezříváný ze vzpoury, zajat a uvězněn v Bavorsku. Moravané, kteří Svatopluka i přes jeho podlé počínání přijali za svého vládce, se s tímto nehodlali smířit. A tak na jeho místo zvolili nového vůdce, který měl stát v čele následné vzpoury. Byl jím Svatoplukův příbuzný Slavomír. Rychlá reakce Moravanů byla pro Franky natolik překvapivá, že jim nezbylo nic než uprchnout. Karloman stojící v čele Franků se zalekl. Propustil Svatopluka a poskytl mu vojsko, aby táhl dobýt Velkou Moravu ve prospěch Francké říše. Toto řešení bylo velmi naivní, neboť se Svatopluk ve vhodný okamžik přidal zpět k Moravanům a napadl nic netušící franská vojska. Ještě několik střetnutí se odehrálo, a ještě mnohokrát byly francké oddíly na hlavu pobity.⁷⁶

Jednomu z Metodějových stoupenců se mezitím podařilo uniknout a vyložit celou situaci v Římě. V této době byl papežem již Jan VIII. Ten, jakmile se dověděl o chování německých kněží, přikázal jim Metoděje propustit. Jako trest jim zakázal vykonávat bohoslužbu stejně dlouho, jako byl Metoděj vězněn.⁷⁷ Důležité je, že po osvobození velkomoravského území od franckého jha dal Svatopluk poslat pro Metoděje.⁷⁸

Přijetí křtu na Velké Moravě proběhlo daleko dříve. Již roku 831 přijala moravská knížata křest rukou pasovského biskupa Reginhara. S největší pravděpodobností o přijetí křtu hlasovalo hned několik moravských knížat. Jednou z podmínek bylo pravděpodobně i svolení nadále pokračovat v pohanských praktikách. To můžeme usuzovat z nálezů obětních ohnišť v Mikulčicích. Také víme, že ještě na konci devátého století přivedl Metoděj k víře mnoho pohanů na území Moravy. Události popsané v kapitolách výše lze chápat převážně jako výsledek mocensko-politických bojů a intrik, nežli jako rozvoj křesťanské víry v pravém slova smyslu. I z tohoto důvodu mohlo být moravské křesťanství označováno jako „hrubé“. Ostatně i sama organizace byla v této době velmi slabá. Proto následně žádal moravský vládce o učitele z Konstantinopole. Roku 880 pak došlo k legitimizaci moravského státu zasvěcením celé země sv. Petru a zřízením arcibiskupství s Metodějem v čele. Metoděj se i na svém novém, z Říma posvěceném postu musel potýkat s nitranským biskupem Wichigem. Ten si na něj neustále

⁷⁵ Tamtéž.

⁷⁶ VAVŘÍNEK, Vladimír. *Cyrl a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3. S. 194 – 200.

⁷⁷ PAVLÍK, Matěj. *Cyrl a Metoděj apoštolové Slovanů*. 2013. ISBN-978-80-905015-1-5. S. 52 - 69.

⁷⁸ Tamtéž, s. 201.

stěžoval papeži kvůli užívání slovanské liturgie.⁷⁹ Metoděj umírá roku 885 a s jeho smrtí je spojeno i vyhnání jeho přívrženců z Velké Moravy. Wichig jako jediný zbývající pastýř odchází roku 891. O obnovení diecéze se pokusil nepochybně ještě Mojmir II., avšak není jasné, do jaké míry byla tato snaha úspěšná. Víme jen, že doba slávy Velké Moravy skončila s vpádem Maďarů v roce 906.⁸⁰

3.3 Christianizace

Literatura nám říká o Vislanech pouze tolik, že se jednalo o národ sídlící v oblasti horního toku řeky Visly. Nejpravděpodobnějším místem jejich hlavního centra mohlo být jedno ze tří nejpravděpodobnějších hradišť. Může to být Krakov, Wiślica a nebo Stradów. Z líčení *Života Metodějova* tušíme, že Vislané byli podrobeni velkomoravským knížetem. Je velmi zřejmé, že právě ono podrobení má souvislost s nastupující christianizací. Vislanské území tedy na počátku desátého století s největší pravděpodobností náleželo k území Velké Moravy. Později, okolo roku 990, pak bylo připojeno k polskému státu.⁸¹

Život Metodějův nám může alespoň částečně přiblížit vztahy mezi vislanským a velkomoravským knížetem. O vislanském knížeti se *Život Metodějův* vyjadřuje o jako velmi mocném muži. Dále rovněž přibližuje vztah pohanských Slovanů a křesťanů. Není tedy s podivem, že vztahy mezi těmito dvěma rozdílnými skupinami byly poněkud vypjaté. Ostatně takto je ono dění zaznamenáno:

„Jeden velmi mocný kníže pohanský, sídlícím a Visle, tupil křesťany a činil jim násilí. Metoděj mu vzkázal ‚Bude dobře, synu, dáš-li se pokřtiti dobrovolně v své zemi, abys nebyl z přinucení pokřtěn jako zajatec v cizí zemi a vzpomeneš si na mne.‘ ... Což se i stalo.“⁸²

Autor bohužel již nezmiňuje jméno onoho bouřícího se vislanského knížete. Jediné, co z uvedeného a dalších textů vyplývá, je, že oním podmanitelem Vislanů byl velkomoravský kníže Svatopluk.⁸³

⁷⁹ BERENDOVÁ, Nora.(ed.) *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, Střední Evropa a Rus v období 10. – 12. století.* ISBN 978-80-257-0835-4. S. 224 - 226.

⁸⁰ Tamtéž, s. 226 - 227.

⁸¹ LECIEJEWICZ, Lech (ed.). *Mały słownik kultury dawnych Słowian.* Wyd. 3. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990. 674 s. ISBN 83-214-0499-5. S. 404.

⁸² HAVRÁNEK, Bohuslav. *Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu.* Praha: ČSAV, 1957, s. 51.

⁸³ Tamtéž.

Nyní si ještě objasníme, které bylo ono hlavní centrum Vislanů. Historicky nejstarším z možných center je Stradów. Jedná se o hradiště vystavěné na místě dřívější otevřené osady. Doba jeho vzniku se odhaduje na osmé století. Hradiště bylo obehnané palisádovou hradbou. Celková plocha ohraničeného hradiště pak zabírala jeden a půl hektaru. Na místě stály srubové stavby, vybavené ohništěm nebo pecí. Co nás zaujme, je nález železné hřivny moravského typu nebo bavorská mince. Tento hrad zničen během požáru někdy v první polovině desátého století.⁸⁴

Další z možností je hradiště Wiślica. Nacházelo se v Malopolsku na břehu řeky Nidy. Je považováno za jedno z hlavních sídel Vislanů v období desátého století. Samotné hradiště pochází z devátého století a platilo za jeden z kastelánských hradů a sídlo knížat. Na jeho místě byly odkryty pozůstatky kostela a křtitelnice z období přibližně devátého až jedenáctého století. Jedním ze zajímavých dokladů křesťanství jsou dva sádrové odlitky vyobrazující knížete (snad Kazimíra II. Spravedlivého) a kněžnu během modliteb. Odlitek však pochází až z 12. století. V období mezi 11. – 12. stoletím zde byl zřízen hrad a románský kostel.⁸⁵

Posledním místem, na které se zaměřím, je Krakov. Podle legendy jej založil kníže Krak. První zmínky o Krakově pocházejí od Ibrahíma ibn Jákúba z desátého století. Krakov byl jediným a hlavním politickým i obchodním centrem Malopolska. Za to vděčil hlavně své poloze. Vedla tudy totiž velmi důležitá obchodní stezka spojující Kyjev a Řezno. Ve své době tak platil za stolicí Vislanského státu. Jak můžeme předpokládat, spadal Krakov koncem devátého století pod správu Velké Moravy. Ve století desátém pak patřil k Českým zemím. Na počátku existence polského státu, v době vlády knížete Kazimíra I., se pak stal hlavním městem Polska.⁸⁶ Stejně jako jiná velká města se silnou historickou a kulturní tradicí i Krakov má svou legendu. Ta pochází ze 13. století z pera Wincenty Kadłubka. Je obsažena v *Kronice polské* a vypráví o strašlivém draku, který žil v jeskyni pod Wawelem. Draka podle pověsti zabil syn Kraka (Graccusa). Tento rod měl být v přímé linii k římským Gracchům. Odtud tedy podle pověsti pochází jméno Krakov. Podle kamenné desky nacházející se na Wawelu vládl slavný kníže Krak Polsku mezi lety 730 – 750.⁸⁷

Počátek ranně středověkého období je v mnoha ohledech problematický. Hlavně kvůli malému množství dochovaného materiálu. Tak jako je středověk nazýván obdobím temna z hlediska kulturního úpadku, tak i z hlediska archeologického a historického můžeme toto

⁸⁴ *Mały słownik kultury dawnych Słowian*, cit d., s. 367 - 368.

⁸⁵ Tamtéž, s. 404 - 405.

⁸⁶ Tamtéž, s. 192.

⁸⁷ ŻAKI, Andrzej. *Początki Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1965. S. 10 - 12.

období vnímat obdobně. Materiál nalezený v oblasti Krakova související s Vislany, spadá do sedmého století. Mohlo se jednat o lid takzvaných Protovislanů, kteří zde sídlili. Je velmi pravděpodobné, že v oblasti Velkého Krakova bylo hojně množství malých osad. Předpokládané osídlení se rozprostíralo po obou březích řeky. Vzhledem k velikosti umělého kopce nacházejícího se na pravém břehu Visly můžeme uvažovat o vzájemné spolupráci jednotlivých osad a kmenů. Ona velikost jmenovaného monumentu musela nepochybně vyžadovat spojení sil několika skupin.

Je zde nade všechnu pochybnost možný fakt, že Vislané, kteří existovali jako politické společenství až někdy od konce osmého století, osidlovali dolnokrakovské území, které předtím opustila skupina Protovislanů. Není přitom vyloučeno, že by tyto skupiny nebyly pokrevně spřízněné.⁸⁸

Připomeneme-li si v tuto chvíli znovu *Život Metodějův*, vrátím se k úvaze, zda zmínku o tajemstvími opředeném knížeti lze považovat za svědectví o státním uspořádání Vislanů. Onen zmiňovaný kníže stál tehdy pravděpodobně v čele státu, jenž byl s největší pravděpodobností srovnatelný se státním útvarem Velké Moravy. Pozdější christianizace, která Vislany postihla, mohla zapříčinit podlomení jejich politické stability. To, že centrem Vislanska byl Krakov, je možné vyvodit i z událostí, které se udály v následujících stoletích. Podle všeho byl právě na Wawelu vystavěn vůbec první křesťanský kostel v Polsku.⁸⁹

Lze předpokládat, že geografická blízkost Velké Moravy a Malopolska vedla k tvorbě místních mocenských center. Vislanský stát tedy opravdu mohl existovat již během osmého století. Právě v tomto období byla hojně budována dřevěná hradiště sloužící zřejmě jako mocenská centra v Malopolsku.⁹⁰

3.4 Vztahy církevně-politické

Nyní vysvětlím poměrně složitou síť vztahů mezi Velkou Moravou, Slovy a církví. Přijetí křtu totiž v dané době znamenalo mnohem více, nežli být součástí církve. Na jedné straně to mohlo znamenat zlepšení vlastního společenského postavení a spojenectví. Na druhé straně to s sebou naopak mohlo přinášet břímě v podobě podřízení se „cizí“ instituci a přijetí nových kulturních norem. Co je nám známo, tak v devátém století vystupuje Velká Morava jako samostatný politický celek odlišovaný od ostatních slovanských národů, včetně Vislanů. Její

⁸⁸ Tamtéž, s. 42 - 50.

⁸⁹ Tamtéž, s. 56 – 58.

⁹⁰ BERENDOVÁ, Nora.(ed.) *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, Střední Evropa a Rus v období 10. – 12. století*. ISBN 978-80-257-0835-4. S. 262 – 263.

mocenský rozmach však zapříčinil postupně se šířící vlnu integrace slovanských zemí. Tato vlna s sebou nesla také něco, co lze nazvat poselstvím pravé víry. Tedy šíření křesťanství. Vislansko si tedy za své vlády podrobil kníže Svatopluk a za přispění Metoděje jej pokřesťanštil. Takto podmaněná zem se automaticky stala poplatnou a závislou na Moravě. Velikost a důležitost moravského panství pak ještě dokreslují pozůstatky místních názvů na území Slezska, Čech, Slovenska a jihu Polska. Jako například: Morava, Moravany, Moravce, Moravičany. V Panonii pak můžeme nalézt třeba názvy jako Marót/Morót na území Maďarska. Můžeme se s nimi setkat třeba v Bihorsku na území Rumunska.⁹¹

Díky patronaci Velké Moravy se do velké míry změnilo její dosavadní postavení. Svatopluk nově zvaný **spiritualis filius s. Petri**, tedy „duchovní syn svatého Petra“, se dostal do pozice významného spojence římského papežství. Patronace pod svatým Petrem znamenala ochrannou ruku před všemi světskými vládci, potvrzovala samostatnost Velké Moravy jako království, ale zároveň sankcionovala Svatoplukovu královládu jako teokratickou hodnotu. Ve spojení s udělením patronací i na území Bulharska a Maďarska si tak římské papežství začalo posilovat své postavení a rozšířilo pole své moci jinam než na západ.⁹²

Nedílnou součástí moravského státu se tedy stala církev. Pravděpodobně tu kromě moravského arcibiskupství existovala ještě další tři diecéze. Jednou z nich bylo s největší pravděpodobností Vislansko a dále pak Nitransko.⁹³ Záležitost střetu vislanského knížete s křesťany však nemusí mít jen jedno jediné vysvětlení. Celou záležitost lze vyložit i jiným způsobem, než pouhým podmaněním ze strany Velké Moravy. Celý konflikt mezi křesťany a oním zmiňovaným knížetem mohl být způsoben během jedné z mnoha výprav, které v té době byly poměrně běžným jevem. Vzhledem k rozšiřující se misijní činnosti, která byla ve svých počátcích často dílem jednotlivců, mohla být část obyvatel Vislanska pokřesťanšena. Následně právě tito lidé mohli vyslat křesťanské poselstvo ke svému knížeti za účelem obrany svých zájmů. Kníže pak mohl jednoduše přehlížet jejich prosby o právo na křesťanskou víru a tak upadnout v nemilost křesťanského světa. Je pochopitelné, že by se pohanský kníže, který by v tomto období jakkoli tupil křesťany, vystavil odporu ostatních, již christianizovaných zemí. Ono podlomení a pobití tohoto knížete tedy mohlo znamenat, že upadl v nemilost křesťanského světa. Celý fakt pak mohl jen napomoci velkomoravskému knížeti Svatopluku k naplnění jeho snah o rozšíření vlivu jeho říše. Ve prospěch této teze svědčí i dokument z českého prostředí, tzv. „privilej z roku 1086“. Zkoumání tohoto dokumentu potvrdilo tvrzení o nadvládě Velké

⁹¹ HAVLÍK, Lubomír: *Kronika o Velké Moravě*. Brno: Jota, 2013. ISBN 978-80-8561-706-1. S. 356 – 363.

⁹² Tamtéž, s. 364 - 368.

⁹³ Tamtéž, s. 374 - 375.

Moravy, ale také zároveň podtrhuje moc Vislanska. Jeho vliv totiž dosahoval až po řeky Bug a Styr. To potvrzuje i existence tzv. červeňských (červených) hradů. Ty se nacházely právě v oblasti těchto řek. Jedná se o území na východ od Belza, na jih od Oleska a Buska, na východ od Sanu, až po Wereszyce. Na tomto vymezeném území se totiž vyskytují toponyma pocházející od Rusů. Názvy jako Laszki, Lachy, Rudeńko lackie a další jim podobné potvrzují polské osadnictví na tomto území. Jednalo se bezesporu o expanzivní politiku v té době ještě pohanského státu. Tato expanze postupně opadla s nástupem rodu Piastovců. Nicméně toto vislanské území na východě do jisté míry předznamenalo to, jakým směrem se bude ubírat polská politika.

Dokument z roku 1086 také dokládá, že původní Vislanské území bylo o poznání větší nežli v pozdějším období po nástupu Piastovců. Vislanské knížectví totiž údajně sahalo až po horní Váh. Administrativně pak bylo celé území vázáno na Krakov. Je také možné, že původním sídlem byl hrad Wiślica, po jehož vypálení jej nahradil právě Krakov.

Pozdější podmanění východního vislanského území někdy kolem roku 906 rukou Piastovců je už spojeno s tradicí Velké Moravy. O tom mimo jiné může svědčit objevující se jméno Świętopełk (Svatopluk) u jednoho z Měškových synů. Samotný křest Polska roku 966 mohl být mimo jiné výsledkem dlouhých příprav a pozorování případných kulturněpolitických vlivů. Jedná-li se o územní uspořádání v Polsku v době před-piastovské, víme, že zde existovalo celkem šest drobných státních útvarů. Na území celého Malopolska se pak rozkládalo Vislanské knížectví. Za zmínku také stojí fakt, že v tomto období na polském území existovalo několik jazykových skupin, které mezi sebou byly různým způsobem příbuzné. Jednalo se o následující jazykové skupiny: Pomořansko-Polská, Mazovská, Velkopolská, Slezská a Malopolská. Toto dělení jazykových skupin dalo základ pozdějšímu rozdělení polského území do jednotlivých „krajů“ nebo chceme-li vojvodství.⁹⁴

3.5 Slovanská panství pohledem autora 10. století – Krakovské knížectví?

Jedním z velmi zajímavých zdrojů vypovídajících o slovanských národech je *Knih* *Josippon*. Pravděpodobně pochází z 80. let desátého století a za jejího autora je považován Žid Josippon ben Gorion. Josippon byl původem z Itálie. Má se za to, že částí této knihy je i odstavec o Slovanech pocházející z pera Prokopia z Kaisareie. Slovany, které ve svém díle označoval slovem *Sclavi*, považuje za potomky biblického lidu Dodanim. Tyto autor spojuje

⁹⁴ WOJCIECHOWSKI, Zigmund. *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – Studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji*. Katowice, 1939. S. 15 – 23.

s národem dánským. Případně Slovany považuje za potomky Kana'ana, syna Cháma. Kniha kromě jiného obsahuje i tabulku, v níž jsou rozděleny jednotlivé Slovanské národy. Na základě zkoumání, kterým byl tento text podroben, byly názvy těchto národů rozděleny do dvou řádů.

I. řád:

1. Mrw.wh (Morawa) – Morava
2. Krw.tj (Kawati) – Čeští Chorvati
3. Swrbjn (Surbin) – Polabští Srbové
4. Lwcnjn (Lucanin) – čeští Lučané

II. řád:

1. Lwwmn – Lachové,
2. Kr.kr – Krakov
3. Bzjm – Češi

První řád popisuje země ležící na cestě z Benátek do Saska. Druhý řád názvů pak ztělesňuje obchodní stezku z Rusi do Čech. Alespoň taková je jedna z interpretací. Je tu totiž ještě možnost, že se může jednat o balkánské národy. Budeme-li tento zdroj zkoumat z pohledu geografie, pak zástupci prvního řádu jsou posazeni do území jižních Slovanů. Jejich umístění připadá na prostor mezi Bulharskem a Benátkami. Zatímco zástupci, kteří byli zařazeni do druhého řádu, se měli vyskytovat na území severozápadních Slovanů. Tedy od Benátek až po území Baltského moře. Zařazení Slovanů druhého řádu bez pochyb hovoří o uspořádání pocházejícím z období desátého století. Názvy Čechů, Krakova a polského panství nás tímto směrem v celku neomylně odkazují.

Nelze nechat bez povšimnutí jeden zajímavý fakt. Kniha *Josippon* totiž přiznává Krakovu stejné postavení a práva jako v té době měly například Čechy a Polsko. Je tedy možné, že právě v desátém století existovalo jakési krakovské knížectví. Jediné, co víme, je, že po roce 966 byl Krakov součástí českého území. Česko-polské vztahy v té době byly na dobré úrovni. Vše se jen utvrdilo sňatkem Měška I. s českou princeznou a dcerou Boleslava I. Doubravou. Teprve po její smrti byly dobré vztahy zpřetrhány. Měšek napadl ve spojení s Vladimírem I. české území, které zahrnovalo bývalé území Vislanů s centrem v Krakově, Lachů s centrem v Přemyšlu a Vrbánů s centrem v Červení (polsky Cierwień). Že tato akce proběhla zdárně, potvrzuje v roce 990 Boleslav II. Pobožný svou žádostí o navrácení zabraných území. Poněkud matoucím dojmem působí dokument *Dagome iudex* vydaný také okolo roku 990, který

ponechává Krakov mimo území polského panství. Pravděpodobně byl ale vynechán z *Dagome iudex*, protože Krakov nebyl součástí hnězdenského panství a tedy dědictvím Měškových synů. Nabízí se také rovněž myšlenka, že Krakov podléhal, i když jen formálně, Praze. Jisté je, že jakési samostatné Krakovské knížectví, byť jen krátce, existovalo.⁹⁵

3.6 Biskupství v Krakově

Jak již víme, hlavní příčinou přílivu křesťanských vlivů na území Krakovska nebo, chceme-li, Malopolska, bylo hlavně sousedství s Velkomoravskou říší. Na Velké Moravě figurovali byzantští misionáři Konstantin a Metoděj, kteří na její území přinášeli římskokatolickou víru. Období byzantských misionářů můžeme právem pokládat za období nejintenzivnějšího a nejznatelnějšího rozmachu křesťanství na námi zmíněném území. Je však pravdou, že první křesťanské vlivy na tomto území mohou pocházet již z přelomu druhého a třetího století našeho letopočtu, jelikož právě v této době zaznamenalo toto území příliv nových obyvatel plynoucích z germánského území. Slovanské vládnoucí elity si sice po dlouhou dobu zachovávaly své pohanské zvyklosti, nebylo však nijak výjimečné, že obyčejní poddaní lidé byli již v období okolo třetího století obráceni na křesťanskou víru. Tak tomu bylo například v případě Gótů. Obdobná situace byla například na území zabraném Bulhary v pátém století.

Jak již bylo řečeno na počátku, raný středověk byl obdobím překotných změn, kdy se na jednom území během staletí vystřídalo několik národností a s nimi samozřejmě i náboženských a kulturních vlivů. Gótové byli vytlačeni Huny, Hunové zase Avary a Chazary, ti zase v desátém století neodolali nájezdu Maďarů.⁹⁶ Patří se také znovu připomenout, jaký význam mělo křesťanství mezi dobovou elitou. K tomuto dobře poslouží jedna z příhod písemně zaznamenaná biskupskou kanceláří v Salcburku. Podle tohoto dokumentu si Salcburský biskup Arno pozval k sobě na návštěvu křesťanské nevolníky a jejich nevěřící pány. Zatímco věřící poddané hostil a nechal je jíst zlatými příbory, nakázal jejich nevěřícím pánům posadit se ke stolu za dveřmi na chodbu a jejich jídlo dal přinést v obyčejném nádobí. Pochopitelně se páni urazili. Na otázku, proč je s nimi takto zacházeno, odpověděl Arno velmi jasně. „*Jelikož nejste pokřtěni, nejste hodni besedovat u jednoho stolu s křesťany, ale pouze jako psi žrát za dveřmi*“. Samozřejmě, že po takovéto potupě páni nijak nemeškali a přijali svátost křtu. Takové jednání křesťanských autorit bylo v dané době typické a velmi dobře vystihuje, jakým způsobem se křesťanství v dané době prosazovalo. Z výše uvedeného je také patrný systém, jakým se víra

⁹⁵ WITCZAK, T. Krzysztof. Ludy i państwa słowiańskie w tzw. księdze Josippon. In: *Slavia Antiqua*, 1993, Tom. XXXIV. ISBN 83-7063-082-0. S. 77 - 84.

⁹⁶ Początki Biskupstwa Krakowskiego. Warszawa, 1908. S. 1 – 4.

šířila. Během stěhování národů docházelo k neustálým změnám, a tak pokaždé, když byla nastolena nová vláda, byly smeteny pozůstatky vlády předchozí. Tak zanikaly již vybudované křesťanské organizace. Často se stávalo, že nově vybudovaná církevní hierarchie pro nově získané území padla za obět' některému ze zničujících nájezdů. Tak tomu bylo například na území Norica, Bavorska, Dalmácie, Pomoří i Rusi.

V každém případě tyto specifické vztahy vedly mimo jiné k zakládání nových biskupství. Jednou z příčin založení Krakovského biskupství byl nepochybně vpád Maďarů na severozápadě Panonské nížiny, který se odehrál na začátku desátého století. Jako příklad takového dění nám mohou sloužit země s podobným osudem. Dalmácie a Chorvatsko také prodělaly nájezd a pustošení Avarů, kteří zabrali území dřívějších biskupství. Na místech zabraných pohany však tu a tam zůstávali klerikové, kteří pomáhali zajatému lidu a postupně se starali o obnovu církevní činnosti. A právě v případech, kdy se podařilo nejen udržet věřící pohromadě, ale i přesvědčit jejich nového pána k přijetí křtu, docházelo následně k organizačním sporům. Šlo často o svár mezi nástupcem dřívější kapituly a s biskupstvím římské provincie. Obě strany měly v tomto okamžiku pocit, že je jejich právem vybrat svého zástupce a území vzít pod svá křídla. A tak tímto způsobem často docházelo ke vzniku dvou biskupství. Konkrétně se jednalo o probošství bez biskupa v původním sídelním městě biskupa. Dále pak byla založena kapitula s biskupem na místě, kde se provizorně ukrýval starý biskup s kanovníky. Případně tam, kde starý biskup zemřel. V případě Velké Moravy došlo k tomu, že její arcibiskup byl jmenován metropolitou dané oblasti, tedy stál v čele celé provincie. Jeho sufragánem se stal mimo jiné i nitranský biskup Wichig. Důležité je zmínit, že sídlem velkomoravského arcibiskupa byl Velehrad. Právě toto město padlo v desátém století do područí Maďarům, což znamenalo konec velkomoravského arcibiskupství.⁹⁷ Velkomoravská říše byla ohromná a ovládala území od Čech až po střední tok Dunaje. O síle této říše svědčí i fakt, že východofranští panovníci nejednou museli žádat o příměří. Avšak žádné příměří v této době netrvalo věčně.

Aby velkomoravská říše nepadla do rukou východofranskému státu, vyslal kníže Rostislav poselstvo s žádostí o učitele víry k byzantskému císaři Mikuláši I. Sled těchto událostí nám osvětluje fakt, že příchod byzantské misie neznámá, že by se křesťanství na slovanském území nevyskytovalo již dříve. Je tomu naopak. Do slovanského prostoru již dříve proudily misie z Itálie, Řecka a Německa. To zároveň vysvětluje i důvod pozdějších sporů německých duchovních s Cyrilem a Metodějem. Zavedená slovanská liturgie počala přirozeně vytlačovat

⁹⁷ Początki Biskupstwa Krakowskiego. Warszawa, 1908. S. 5 – 8.

latinskou, což bylo trnem v oku německým duchovním. Důležitým také bylo dostat se z područí pasovských biskupů, což bylo možné prosadit pouze pomocí dobrých vztahů s papežem. Jak víme, čekala Cyrila a Metoděje cesta do Říma za účelem získání církevní samostatnosti pro Velkou Moravu. Císař Hadrián II. vysvětil roku 868 Metoděje arcibiskupem moravským. Jeho bratr krátce předtím zemřel. Nebudeme se vracet k problematice následných bojů německých biskupů s velkomoravským arcibiskupstvím. Důležitým faktem je, že všechna biskupství na území Velké Moravy patřila k jejímu arcibiskupství. Jejich přesný počet není znám, avšak nejpravděpodobněji můžeme hovořit o nejméně sedmi biskupstvích.

Je třeba si uvědomit, že Velká Morava byla ve své době prvním plně rozvinutým slovanským státem schopným obstát vedle svých konkurentů. A to v době, kdy česká knížectví byla ještě v područí svých německých sousedů. Samotná existence velkomoravského arcibiskupství mohla plnit roli jakéhosi rozkladného elementu franské vlády působící od západu na české území. Což později vedlo k zisku tohoto území ve prospěch knížete Svatopluka. Do konce roku 870 obdržel Svatopluk od krále Arnulfa formální potvrzení odstoupení českého území ve prospěch Velké Moravy. Velehradská misie díky tomu získávala stále více přívrženců z řad Slovanů. Největší výhodou bylo bezesporu kázání ve slovanském jazyku, což Čechové jistě uvítali. Tento příliv nových duší zákonitě znamenal odliv těchto lidí od kázání německých kněží. Ať už ale němečtí duchovní protestovali sebevíc, definitivní konec jejich snažení znamenalo oficiální uznání slovanského liturgického jazyka papežem Hadriánem II. V desátém století zaznamenala slovanská liturgie ohromný rozmach i mimo Velkou Moravu. Je přirozené, že Slované toužili naslouchat slovu božímu v pro ně srozumitelném a dá se říct, mateřském jazyku. Slovanský liturgický jazyk se tedy stihl rozšířit od Labe po Bulharsko a na území vislanské a přes Panonii až na dnešní chorvatské území a samozřejmě do Čech. Pokrýt takové území není snadné, a třebaže byl Metoděj velmi schopný, nemohlo být v jeho silách pokřesťanit všechna tato území. Během své činnosti stihl totiž Metoděj vysvětit bezmála 200 slovanských kněží.⁹⁸

Po pádu Velké Moravy hrozila jejímu sousedům expanze ze strany maďarských nájezdníků. Aby bylo možné nějak odstínit tento vpád, bylo potřeba vytvořit jakousi obrannou linii mezi Čechami a Maďary. Tato hranice se táhla od Slezska přes Moravu, zemi Krakovskou a Slovensko. Na bývalém Velkomoravském území ještě existovala malá panství, která dříve patřila pod Svatoplukovu vládu a snažila se čelit maďarskému náporu. Nicméně dříve či později se i tato knížectví musela obrátit o pomoc k některým ze svých sousedů. Tedy do Polska nebo

⁹⁸ Tamtéž, s. 5 – 14.

do Čech. Pochopitelně, že se vládci těchto dvou zemí snažili jednat ve vlastním zájmu a tak se rozhořely spory o nová území. Například Boleslav II. se svou družinou zajal Krakov, zatímco Měšek I. později zabral území Slezska, které si nárokovala česká koruna. Pokud si chtěl polský stát udržet svůj vliv, ba snad dokonce jej rozšířit, bylo nutné započít novou formu boje. Nikoliv mečem, ale slovem. Bylo tedy jasným cílem snažit se podpořit a udržet zbytky velkomoravských církevních center a s nimi potírat vliv latinských kněží. Vzhledem k odklonu latinských tendencí a tedy i římsko-latinského písemnictví na území Polska, nejsou dochovány téměř žádné zmínky z desátého století o fungování krakovského arcibiskupství. Teprve pozdějším zkoumáním katalogů krakovských biskupů, bylo možné se dopátrat některých stop jejich činnosti. Přestože první zmínka spojená s krakovským biskupstvím pochází z roku 965, je možné předpokládat, že biskupská činnost zde byla započata již od první poloviny desátého století.⁹⁹ I přes to, že cyrilometodějská misie čelila maďarské hrozbě, nebylo prakticky možné jí zcela zničit. Škody, které patrně utrpěla, byly nejspíš značné. Nicméně síť cyrilometodějské církevní organizace byla natolik hustá, že jen stěží bychom našli některé místo, kde by se nevyskytoval alespoň jeden svatostánek, škola, kněz či učitel, který by nehlásal slovo Boží ve slovanském jazyce. A tak tato tradice pokračovala i po skonu Velké Moravy dál.

Pozůstatky samostatného velkomoravského arcibiskupství existovaly dále, ještě po založení pražského arcibiskupství. Dobové prameny poukazují na existenci samostatného církevního území, podléhajícího některému z knížat. Nutno podotknout, že maďarský nájezd zůstal s velkou pravděpodobností pouze hrozbou. Maďarská expanze se totiž zastavila v pohraničí bývalé Velké Moravy. I proto se mohla z velké části zachovat bývalá církevní organizace, která nyní hledala oporu u některého z krakovských knížat. Pokud se budeme poohlížet po okolnostech, které stály za vznikem krakovského biskupství, odpověď, které se nám dostává, může být přinejmenším překvapující. O jeho založení se totiž možná zasloužilo přenesení nitranského biskupství. Díky tomu ještě v jedenáctém století, za panování Boleslava Chrabrého, fungoval na území Krakovska slovanský obřad. Bohužel se nedochovala téměř žádná svědectví o prvotní činnosti krakovského arcibiskupství z období desátého století. Existují pouze jména krakovských biskupů bez jakéhokoli chronologického řazení.

První dvě jména, vyskytující se v katalogu krakovských biskupů, zní Prohorus a Proculpus. Jména nejsou latinská, ale řecká. V zápisku k roku 986 se dozvídáme o smrti prvního z biskupů. Hovoří se v něm o tom, že zemřel člověk, který se staral o chod církve celých jednadvacet let. Později ten samý autor ale údaj poupravil na dvacet let. To autor zřejmě učinil

⁹⁹ Tamtéž, s. 15 – 17.

kvůli faktu, že by Prohor musel nastoupit do čela krakovského arcibiskupství deset let před oficiálním přijetím křesťanství Měškem I., což autor nejspíš nechtěl akceptovat. Je známo, že v Krakově bylo zavedeno křesťanství již daleko dříve, než Měšek I. usedl na polský trůn. Křesťanství sem bylo uvedeno již v devátém století za značného úsilí sv. Metoděje a jeho pomocníků. Právě do tohoto období spadá ona část panonské legendy, která hovoří o strašném vislanském knížeti, který tupil křesťany a činil jim příkoří. Na což Svatopluk reagoval velmi rázně a přivodil jeho knížectví rychlý konec. Samotné pozdější založení pražského arcibiskupství také potvrzuje církevní tradici v Krakově, jelikož mělo být jeho protiváhou ke slovanským bohoslužbám. Z uvedeného vyplývá, že ještě předtím, než Maďaři zasáhli všechny země v Panonii, ukryla se velkomoravská knížata severně od Karpat, tedy v zemi Krakovské. V momentě, kdy Velká Morava v čele s Mojmir II. podlehla, její území se rozdělilo na malé správní jednotky spravované různými dynastiemi. Samotný nitranský biskup se uchýlil ke knížeti krakovskému, který mu mohl zajistit dostatečné bezpečí. Přítomnost slovanského ritu zde přetrvávala již celé jedno desetiletí a to nejen ze strany nadvlády Svatopluka I., ale díky již dlouhé přináležitosti k velehradské arcidiecézi. Tudy tedy vedla cesta křesťanství a slovanského obřadu na území Malopolska. Věrohodnost tohoto dění podtrhuje i fakt, že polští duchovní v kostelních zpěvech ctili svatého Metoděje se svatým Cyrilem jako apoštoly Polska. Křesťanství tedy do Polska přišlo o něco dříve nežli v době Měška I. A nepřišlo sem ani z Čech. Netvrdím zde, že pozdější české vlivy nezasáhly polské křesťanství. Příběh o pokřesťanštění Polska přes českou princeznu Doubravu lze chápat spíše jako přechod od slovanského křesťanství k tomu latinskému. A zmínky o tom, že Měšek I. setrval v pohanském bludu, mohly být spíše zveličením celé situace.¹⁰⁰

Krakovské biskupství, jak již víme, podléhalo velehradské diecézi. Proto, když se Boleslav II. zmocnil země krakovské, bylo v jeho zájmu podmanit toto území nově založenému biskupství pražskému. Hlavním kamenem úrazu byl bezesporu fakt, že pražské biskupství po pádu Velké Moravy od sebe odetnulo veškeré vazby na velkomoravskou tradici a naopak přijalo z Mohuče obřad latinský. To samozřejmě naráželo na odpor krakovských duchovních, kteří se starali o udržení slovanské tradice.

Roku 1000 bylo zřízeno arcibiskupství v Hnězdně. K Hnězdně jakožto nové stolici Polska byla připojena i země krakovská a podřízeno krakovské arcibiskupství. Přesto, že primárním účelem bylo zamezit šíření slovanského obřadu, vzešlo z tohoto snažení i něco zcela jiného. Rozpoutal se totiž dlouholetý boj o prvenství mezi krakovským a hnězdenským

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 18 – 29.

arcibiskupstvím, jenž se vlekl až hluboko do 12. století. Tato změna do jisté míry také rozdělila tehdejší společnost. Bez ohledu na to, zda byl Krakov podřízen Hnězdu, původní staroslovanští obyvatelé uznávali za své centrum i nadále Krakov. V žádném případě si nehodlali připustit jakoukoliv přináležitost k hnězdenskému arcibiskupství. Teprve ve dvanáctém století byly tyto boje o prvenství ukončeny vítězstvím Hnězda a tedy i Říma.¹⁰¹

3.7 Počátky polského státu

Vezmeme-li v úvahu, že na území Malopolska existoval kmenový svaz Vislanů, je velmi pravděpodobné, že i na území Velkopolska mohl vzniknout podobně velký kmenový svaz. Stejně tak jako bylo Vislansko na západě ohraničeno malými panstvími, tak i tento útvar mohl být tímto způsobem ze severozápadu izolován. Počátek Piastovské dynastie také s největší pravděpodobností sahá na území Velkopolska. Z tohoto území probíhala postupná expanze směrem do Malopolska. Tato pozvolná expanze mohla být ve svém prvopočátku vcelku nenápadná a nejspíš nebudila velkou pozornost. O pozvolnosti lze hovořit i na základě toho faktu, že se doboví kronikáři na východě i na západě o Piastovcích zmiňují nejdříve až od roku 963. Jisté však je, že oblast od Krušvice až po střední tok Varty se stala kolébkou polského státu. Místem spojovaným s prvními Piastovci je Hnězdo. V minulosti proběhlo několik bádání, majících porovnat hodnověrnost písemných pramenů pocházejících z 12. stolení z pera Galla Anonyma. Tyto výzkumy potvrdily, že Hnězdo bylo doopravdy centrem rodícího se polského státu. Mimo jiné také vyvrátily teze o původu Piastovců z prostředí normanských kmenů. Vykopávky keramických předmětů ukazují na jasnou analogii s původním slovanským osídlením, zatímco žádný z nálezů nenasvědčoval jakékoliv příbuznosti s Normany. Tyto archeologické práce na nejstarším hradě v Hnězdně rovněž z velké části rozpustily pochybnosti o věrohodnosti existence tří předků Měška I. a tedy i o legitimitě jeho nástupců. Po Měškově smrti totiž první pražský biskup Dětmar v zápise o panovníkově smrti jen potvrdil jeho původ. Důležitým mezníkem, tak jako tomu bylo v českých zemích, se stalo nastolení dědičnosti trůnu. Tu musel nastolit některý z jeho předků, vše tedy nasvědčuje tomu, že legenda o prvních Piastovcích a vzniku polského státu se z větší části zakládá na pravdě.¹⁰²

S největší pravděpodobností se na polském území zformovaly dva velké úvary spolu srovnatelné. Byly to Polané s centrem v Hnězdně a Vislané s centrem ve Wiślici. Oba tyto útvary nepochybně prodělaly vcelku podobný vývoj a utvořily rodově-slovanskou knížecí

¹⁰¹ Tamtéž, s. 30 – 39.

¹⁰² WOJCIECHOWSKI, Zigmund. *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – Studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji*. Katowice, 1939. S. 25 – 39.

vládu. Po podmanění Vislanů Velkou Moravou získali Polané nejspíše část jejich bývalého východního území. Po obsazení území Krušvicka, Šeradska a Mazovska pokračovala piastovská expanze směrem na jihovýchod. Zde v pravý okamžik obratně využili zkázy Velké Moravy. Nezastupitelnou roli v celém dění sehrála i vojenská družina, kterou Piastovci disponovali. Dále se růst piastovského území vydal směrem do pomorí již pod vedením Měška I.¹⁰³

První zmínky o polském piastovském panství jako takovém nám jsou známy od roku 963 ve spojení s osobou Měška I. Ten započal své působení vpádem do Pomorí společně s východním markrabětem Geronem a zneprátelením si Veletů. K němu se přidal i saský vyhnanec Wichmann. Zanedlouho se Měšek ocitl v tísní, což nevyhnutelně vedlo k tomu, že musel mimo jiné uznat svrchovanost císařství Oty I. a vyplácet daně. Podřízená pozice vůči křesťanskému císařství vedla neodvratně k přijetí křesťanských vlivů ze sousedních Čech. Přijetí křtu z Čech mělo své opodstatnění, jelikož tak se Měšek alespoň částečně vyhnul přílišné připoutanosti k Němcům. Následně roku 966 se Měšek oženil s českou princeznou Doubravou.

Od roku 967 započal Měšek dobývání Pomorí a za pomoci Čechů dobyl území u ústí Odry. Důsledkem bylo také obsazení Štětína a pomořského Volinu. Toto území však bylo pod správou císařství v čele s novým markrabětem jménem Hodo. Ten na Měška zaútočil, avšak jeho snaha se nesešla s úspěchem. Napjatá situace, která patrně vyvstala, byla nakonec uklidněna na následujícím setkání s císařem Otou I. v Quedlinburku. I přesto však byl Měšek donucen odeslat svého syna jako zajatce do Německa. Poté se uskutečnila císařská výprava do Polska. Císař Ota I. byl posléze nucen uzavřít příměří a Měšek si vzal za manželku dceru markraběte Ditricha Odu. K bližšímu semknutí Polska s říší také napomohl vpád Dánů na polské území roku 986.¹⁰⁴

Měškovy činy, jakož i činy ostatních polských knížat, byly zaznamenány v kronice takzvaného Galla Anonima. Jedná se o anonymního autora, o jehož původu toho příliš nevíme. Ten počíná své vyprávění legendou o knížeti Popelovi, který podle ní měl údajně žít na hradě Hnězdně. Podle pověsti nechal kníže Popel ze svého hradu vykázat dva nepozvané hosty. Ti vylekáni nelidským chováním lidí z hradu hledali útočiště v chatrči v podhradí. Zde žil chudý oráč, který je i přes svou nouzi pozval dál a pohostil. Při vstupu tato návštěva pronesla: „*Radujte se, že jsme přišli, náš příchod vám přinese hojnost dobra a vašemu potomstvu čest a slávu.*“

¹⁰³ Tamtéž, s. 42 – 43.

¹⁰⁴ LABUDA, Gerard. *Studia nad początkami państwa polskiego*. Poznań, 1987. Tom. I. ISBN 83-232-0224-6. S. 1 - 3.

Onen oráč se jmenoval Piast, a žil zde se svou ženou Řepkou. Oba se snažili uctít a pohostit své hosty dle možností. A tak se stalo, že pohoštění, o které se s hosty podělili, začalo přibývat. Hosté pak poradili pozvat knížete k postřižinám chalupníka syna. Chlapci po postřižení vlasů dali jméno Zeměvít. Poté, co Zeměvít vyrostl, byl „králem všech králů“ ustanoven knížetem Polska. Zeměvít nechal knížete Popela i s jeho potomstvem vyhnat ze země. Ten pronásledován krysami zemřel opuštěn na ostrově, kam se uchýlil. Po Zeměvítově smrti jej vystřídal jeho syn Lešek. Po něm následoval jeho syn Zeměmysl. Zeměmysl měl syna Měška - ten se prý narodil slepý a teprve v sedmi letech se mu zrak navrátil. To bylo vysvětleno jako osvícení Polska, které bude vyvedeno ze slepoty předchozích let. Měšek byl chápán jako zachránce před smrtí, kterou by mohla způsobit slepota v podobě pohanské víry.

Dále Gall Anonim spojuje Měškův nástup na knížecí stolec se stále častějším napadáním okolních národů. Podle kroniky měl v tuto dobu sedm manželek, což bylo považováno z pohledu křesťanství za nepřipustné. Konečně požádal o ruku princezny Doubravy. Ta prý ale trvala na tom, že Měšek musí přijmout křest a dát se na cestu křesťanské víry. Pak přijela i se svou početnou družinou do Polska. Takto tedy pro srovnání vypadá počátek Piastovců v Polsku z pera Galla Anonima.¹⁰⁵ Pokud se ještě ohlédneme za sňatkem Měška I. s Doubravou, bylo by dobré zmínit, že u Slovanů bylo běžné mnohoženství. Mimo jiné i z důvodu potřeby zajistit další mužské následníky trůnu. Nebývalo výjimkou, že potomstvo mohlo pocházet od různých žen. V tomto období také hrála svou roli vysoká úmrtnost žen při porodu. S nástupem křesťanství však byly tyto zvyky postupně odstraňovány. Mnohoženství bylo také jedním z projednávaných bodů Hnězdenských statut vyhlášených Břetislavem I. Jednalo se o nařízení monogamie, přísné postihy za cizoložství v českých zemích a zákaz týrání žen. V době sňatku Měšek I. ještě nesplňoval představy o zbožném panovníku. Doubrava tedy odmítla manželské soužití do okamžiku, než Měšek přistoupí na pravou křesťanskou víru. Z uvedeného je patrné, že ve slovanském světě i ženy mohly překvapivým způsobem ovlivnit, jakým směrem se vydá osud celé země.¹⁰⁶ Není ale pravděpodobné, že by Doubrava byla pouhým jediným důvodem, proč Měšek I. křest přijal. Princezna nepochybně mohla vládce ke křesťanství nasměrovat. Nebylo by to nic zvláštního, ze středověké literatury jsou podobné případy známé i ohledně jiných panovníků.¹⁰⁷ Překotné budování nových honosných sídel namísto starých kamenných hradů bylo jistě prezentací poměrně rychlého vývoje polského státu. Rychlý rozmach území

¹⁰⁵ Gallus Anonimus, *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2. S. 5 - 31.

¹⁰⁶ DVOŘÁČKOVÁ, Dana, ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7286-182-8. S. 138 - 140.

¹⁰⁷ SZCZUR, Stanisław. *Historia Polski: Średniowiecze*. Krakow, 2007. ISBN 978-83-08-04135-2. S. 49.

náležícího ke státu Měška I. vypovídá nejen o vládcově politické zdatnosti a dobré státní organizaci, ale také o značné vojenské síle, kterou polský stát ve středověku disponoval.¹⁰⁸ Po uzavření česko-polského sňatku získala polská země podstatně stabilnější postavení mezi ostatními křesťanskými zeměmi v Evropě.

Němci v tomto období již nepředstavovali pro hnězdenského knížete Měška ani pro arcibiskupství vážnou hrozbu. Ta se však objevila v podobě svazu Veletů. Jeho územní rozmach se postupně nevyhnutelně střetl se zájmy Polanů. Nicméně právě v tomto momentě Měšek I. zúročil spojenectví s Čechami. Právě díky tomuto spojenectví se s největší pravděpodobností podařilo hrozící vpád Veletů odrazit. Společně s tím přijetí do křesťanského světa vedlo ke sblížení se saskými knížaty. Tato soudržnost se pak projevila rovněž jako účinná ochrana před polabskými Slovy. Díky tomuto spojenectví bylo možné stavět se na odpor pohanským kmenům sídlícím v povodí Odry.¹⁰⁹ V pozdější době, kdy se situace obrátila, a dobré vztahy s Čechami byly zpretrhány, si Měšek vydobyl postavení srovnatelné se saskými knížaty. Svědčí o tom i uznání Měška hodným toho, spravit císaře o smrti jeho příbuzného Wichmana. Je tedy patrné, že polský stát zastával mezi ostatními zeměmi vážnou pozici a těšil se značnému mocenskému růstu.¹¹⁰

Pochopitelně v okamžiku, kdy některý stát šíří sféru svého vlivu a své území, zákonitě dříve nebo později musí dojít ke střetu s některým z jeho sousedů. Nejinak tomu bylo i v případě Měškova vpádu do Pomoří. V bojích, které se odehrály mezi léty 963 – 967 figurovaly Voliňané s Velety, podněcovaní magdeburským arcibiskupem Wichmannem, vůči nimž stál v opozici kníže Měšek I. Měškovým záměrem bylo ovládnout pomoří, k čemuž bylo třeba obsadit levý i pravý břeh řeky Odry. Toto jednání vedlo k pobouření kmenů obývajících tato území. Tedy Voliňanů, Veletů a jejich vůdčímu kmenu Redarů. Měškovy výboje na cizí území tedy nevyhnutelně vyústily v řadu bojů táhnoucích se mezi léty 963 - 967. Wichman společně se svými spojenci udeřil na Měška a slavil úspěch. Během tohoto výboje byl dokonce zabit Měškův bratr. Měškovi pak nezbylo, než zaujmout postavení císařova přítele. To obnášelo pravidelné vyplácení tributu císaři. Toto svázání tributem, které se vztahovalo až na území v povodí řeky Varty, se stalo nepochybně dědičným pro další pokolení. Jedním z pravděpodobných důvodů, proč Měšek přistoupil na toto řešení, byla jistě i bohatá pomořská města. Jejich bohatství by zajistilo dostatek peněz na vyplácení tributu a tím i práva na opanování Pomoří. Ruku v ruce s měnicími se poměry se vyvíjela i otázka křtu Polska. Jak

¹⁰⁸ Historia Polski. S. 48.

¹⁰⁹ Tamtéž, s. 49 – 50.

¹¹⁰ Tamtéž, s. 51.

víme, samotný křest připadá na rok 966. Příprava křtu ale jistě probíhala již roku 963 pod dohledem markraběte Gera. Vzhledem k dané situaci je dobré vědět, že na polské území pronikaly mimo jiné i misie z Fuldy.¹¹¹

Nicméně pokud pohlédneme na církevní terminologii na území Polska v daném období, zjistíme, že celých 77,1 % názvosloví pochází z českého území. Společně s šířením křesťanských vlivů došlo i k tvorbě církevní architektury. Jak na území Čech, tak i v Polsku. Vhledem k tomu, že nejstarším církevním slohem na českém území jsou rotundy vystavěné v románském slohu s půlkruhovou apsidou. Je tedy patrné, odkud církevní vlivy plynuly nejvíce. Zřetelný vliv tohoto slohu nesou Svatyně Felixe a Adaukta na Wawelu a kostelík svatého Michala na Skalce. Je také známo, že ještě před založením hnězdenského arcibiskupství byl zde vystavěn románský kostel, který byl později nahrazen gotickým. Pokud tedy zvážíme informace, které již známe, je patrné, že společně s přijetím křtu Polska z Čech byla také dovršena jedna ze zásadních etap dějin Polska.¹¹²

¹¹¹ WOJCIECHOWSKI, Zigmund. *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – Studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji*. Katowice, 1939. S. 46 – 59.

¹¹² Tamtéž, s. 60.

4. Závěr

Cílem mé bakalářské práce bylo přiblížit a pokud možno osvětlit problematiku raně středověkých polských dějin se zaměřením na Vislansko. Během práce bylo nutné prostudovat výsledky archeologických výzkumů provedených na území dnešního Polska. Následně bylo třeba tyto údaje vhodně interpretovat vzhledem k zadanému tématu. Většina použité literatury byla dostupná výhradně v polském jazyce. Vzhledem k době vzniku některých zdrojů bylo třeba se vypořádat s již poněkud hůře srozumitelným jazykem.

Velká část materiálů byla dostupná také formou sborníků, které bylo třeba postupně projít, protřídit a následně použít zjištěné podstatné informace. Kromě archeologických studií jsem během své práce využil i některé dochované písemné prameny. Jedná se o překlady antických historiografů a především děl středověké historiografie. Zajímavá byla podobnost některých těchto pramenů, svědčící o využití antických děl středověkými historiografy. Většina mnou použité literatury byla dostupná k nahlédnutí či zapůjčení pouze ve Slovanské knihovně v Praze.

V práci jsem se pokusil zachytit postupný vývoj Slovanů od okamžiku jejich příchodu do střední Evropy. Bylo nezbytné alespoň částečně popsat tento proces osídlování, abych se mohl dobrat doby přibližného vzniku Vislanska. Hlavním úskalím této práce byl nedostatek přímých svědectví o existenci zkoumaného subjektu. Písemné prameny hovoří o Vislanech téměř výhradně v kontextu jiných událostí. Tudíž bylo třeba kombinovat různé prameny a archeologické zdroje, a na těchto podkladech jsem se pokusil sestavit alespoň přibližný obraz Vislanů, území, které obývali, a dalších věcí s nimi souvisejících.

Během práce jsem s překvapením zjistil, že osudy Vislanska byly úzce spojeny s dějinami Velké Moravy, k níž bylo Vislansko připojeno v rámci nastupující christianizace. Proces šíření křesťanství je jedním ze zásadních hybatelů středověkých dějin a nejinak tomu bylo i v tomto případě.

Důležitým prvkem pochopení a poznání slovanských národů jsou i jejich zvyky a každodenní život. Proto jsem do práce začlenil i několik řádků věnujících se slovanské kultuře a zvyklostem. Dále jsem se věnoval druhům slovanských příbytků a obydlí, jakož i technologiím jejich výstavby. V další části jsem popsal zdroje nejčastěji používaných surovin a tehdejší způsoby jejich zpracování. Z těchto postupů jsem vyzdvihl především proces získávání soli.

Snážíl jsem se rovněž vypátrat nejpravděpodobnější sídlo Vislanska. V rámci tohoto výzkumu jsem vypsál polohy různých raně středověkých a středověkých sídlišť v povodí Visly, převážně na území Malopolska. S tím je spojena i část věnující se genezi polských vesnic a pozdějších sídelních měst. Jednotlivé stopy mě postupně zavedly do oblasti města Krakova, nejpravděpodobnějšího hlavního sídelního centra Vislanů.

Ve své bakalářské práci jsem postupoval od dob stěhování národů na přelomu čtvrtého a pátého století, přes první slovanské kmenové svazy a státní útvary, až do doby zrodu polského státu. Nepopíratelným faktem přitom zůstává, že během celého tohoto dlouhého vývoje měla katolická církev nezastupitelnou roli jakožto jeden z nejvýznamnějších hybatelů nejen evropských dějin.

5. Použitá literatura a prameny

Archeologia o początku Słowian. Kraków: Institut Archeologii Uniw. Jagelloński 2005. ISBN. 83-7188-982-9.

BARTOŇKOVÁ D. – HAVLÍK L. – MASARÍK Z. – VEČERKA R. (ed.). *Magnae Moraviae Fontes Historici I*. Brno 1966

BERANOVÁ, Magdalena: *Slované*. Praha 2000. ISBN 80-7277-022-5.

BERENDOVÁ, Nora (ed.). *Christianizace a utváření křesťanské monarchie. Skandinávie, Střední Evropa a Rus v období 10. – 12. století*. ISBN 978-80-257-0835-4. S. 266.

BLÁHOVÁ, Marie. Příbika z Radětína zvaného Pulkava Kronika česká. In: *Kroniky doby Karla IV*. Praha, 1987. ISBN 25-107-87

BUKOWSKI, Zbigniew. Najstarsze znaleziska przedmiotów żelaznych w Śródkowej Europie a początki metalurgii żelaza w kulturze łuzickiej w dorzeczu Odry i Wisły. In: *Archeologia Malopolski*. Tom. XXVI, 1981. zeszyt 2. ISSN 0003- 8180.

Čtyři z kronik tzv. Fredegara. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I*.

DĄBROWSKA, Alżbieta. Etapy kształtowania się osadnictwa drodowego i formowania organizacji grodowych u Słowian zachodnich we wczesnym średnowieczu. In: *Archeologia Polski*. Tom. XXIII. 1987. zeszyt 2.

DĄBROWSKA, Alżbieta. Skarb ozdób brązowych z VI-VII W. Na stanowisku 62A w Nowej Hucie-Mogile. In: *Archeologia Polski*, Tom. XXIX, 1984. zeszyt 2. ISSN 0003-8180.

DVOŘÁČKOVÁ, Dana, ZELENKA, Jan, *Curia ducis, curia regis Panovnický dvůr za vlády Přemyslovců*. Praha, 2011. ISBN 978-80-7286-182-8.

ENEA, Silvio. *Historica Bohemica – Historie Česká*. KNP, 1998. ISBN 80-85917-40-8.

Gallus Anonimus, *Kronika a činy polských knížat a vládců*. Argo, 2009. ISBN 978-80-257-0206-2.

HAVLÍK, Lubomír: *Kronika o Velké Moravě*. Brno: Jota 2013. ISBN 978-80-8561-706-1.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Výbor z české literatury od počátku po dobu Husovu*. Praha: ČSAV, 1957.

HELMOLD Z BOSAU, *Kronika Slovanů*. Přel. Zdichynec J. Praha: Argo 2012. ISBN 978-80-257-0786-9.

CHUDZIAKOWA, Jadwiga. Z badań nad kulturą łuzycką w międzyrzeczu Wysły, Drwęcy i Osy. In: *Archeologia Polski*. Tom XVII zeszyt 1.

JAMKA, Rudolf. Słowainie w pierwszych wiekach naszej ery w świetle materiałów prehistorycznych, odkrytych na Śląsku i w Malopolsce. In: *Slavia Antiqua*. Tom I. Poznań 1948.

JODŁOWSKI, Antoni. Problem eksploatacji soli w okolicach Krakowa w starożytności i we wczesnym Średnowieczu. In: *Archeologia Polski*, Tom. XIV. Zeszyt 1. 1969.

JORDANES. *Gótské dějiny. Římské dějiny*, Doležal S. (trans. et ed.), Praha: Argo 2012. ISBN 978-80-257-0744-9.

KLANICA, Zdeněk. *Počátky slovanského osídlení našich zemí*. Praha 1986.

- Kosmy pražského Kronika Čechů. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*
- LABUDA, Gerard. *Fragmety z dziejów Słowiańszczyzny zachodniej*, Poznań 1960.
- LABUDA, Gerard. *Studia nad początkami państwa polskiego*. Poznań, 1987. Tom. I. ISBN 83-232-0224-6.
- LECIEJEWICZ, Lech (ed.). *Mały słownik kultury dawnych Słowian*. Wyd. 3. Warszawa: Wiedza Powszechna, 1990. 674 s. ISBN 83-214-0499-5.
- Letopisy Magdeburské. In: *Magnae Moraviae Historia Fontes I.*
- MOŽDIOCH, Sławomir. Problemy badań nad początkami miast i wsią wczesnośredniowieczną w Polsce. In: *Slavia Antiqua Tom. XXXVIII*. 1997. ISBN 83-7063-197-5.
- NALEPA, Jerzy. O pierwotnych siedzibach Słowian w świetle nowszych badań archeologicznych, lingwistycznych i historycznych. In: *Slavia Antiqua*, 2009. Tom. I.
- Osadnictwo nad Dolną Wisłą w Średniowieczu*. Warszawa. Uniw. Warszawski 1989. ISBN 83-230-0478-1 ISSN 0860-5815.
- PAVLÍK, Matěj. *Cyril a Metoděj apoštolové Slovanů*. Praha: Český národní fond kultury, 2013. ISBN-978-80-905015-1-5.
- Początki Biskupstwa Krakowskiego. Warszawa, 1908.
- SZCZUR, Stanisław. *Historia Polski: Średniowiecze*. Krakow, 2007. ISBN 978-83-08-04135-2.
- ŠPUNAR, Pavel a kol. *Kultura středověku*. Praha: Academia, 1995. ISBN 80-200-0547-1.
- TŘEŠTÍK, Dušan. *Vznik Velké Moravy*. Praha: NLN 2001. ISBN 80-7106-482-3.
- VAVŘÍNEK, Vladimír. *Cyril a Metoděj mezi Konstantinopolí a Římem*. Praha: Vyšehrad, 2013. ISBN 978-80-7429-344-3.
- VAVŘÍNEK, Vladimír. Staroslověnské životy Konstantina a Metoděje. In: *Rozprawy Československé Akademie věd*. seš. 7, r. 23. Praha: ČSAV, 1963.
- Vyprávění o minulých letech aneb Nestorův letopis ruský. Nejstarší staroruská kronika*. Pavel Mervart: Červený Kostelec, 2014. ISBN 978-80-7465-119-9.
- WITCZAK, T. Krzysstof. Ludy i państwa słowiańskie v tzw. księdze Josippon. In: *Slavia Antiqua*, 1993, Tom. XXXIV. ISBN 83-7063-082-0.
- WOJCIECHOWSKI, Zigmund. *Polska nad Wisłą i Odrą w X wieku – Studium nad genezą państwa Piastów i jego cywilizacji*. Katowice, 1939.
- ŻAKI, Andrzej: *Archeologia Małopolski wczesnośredniowiecznej*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1974.
- ŻAKI, Andrzej. *Początki Krakowa*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1965.

6. Resume

The subject of this work is research of early medieval Polish history. The work is aimed at illuminating the question of the origin of the Slavs and their subsequent establishment in the territory of today's Europe. The main objective is to map and describe the activity of the Early Medieval formation of "Vislansko". It is a medieval state unit situated in the territory of today's Malopolsko. The real extent of this country has not been clarified yet. Since its inception, no written sources have been preserved to deal specifically with the the people of "Vislansko" and their regions. The probable period of the formation of this state dates back to the 6th century AD. In order to work out the required information, it was necessary to keep track of the continual development that took place in Europe.

This work could not be written if we only tried to describe the history of "Vislansko". It was necessary to start much earlier by examining the historiographical work of ancient authors. They bring us the first mention of the Slavic tribes and their approximate settlement in the transcarpathian and the transalpine region. The thesis highlights the relationship between the Slavic tribes and their interdependence. The common phenomenon was the disruption between the tribes, which resulted into the emergence of new tribal associations. The important factor influencing the structure of the Slavic population was also trade. Specifically, the business trail runs from the Baltic Sea to Rome.

For a better understanding of Slavic history, this work also focuses on research of everyday life. It brings witness to the spiritual life of the Slavs and their funeral habits. It also talks about their livelihood and the way they lived. It deals with the sources of used raw materials and their subsequent processing. The aim was to bring the readers closer to know some of the technologies used in building of their dwellings and settlement centers. It is also important to document how essential raw material was salt in the early Middle Ages. The thesis describes the complete technological process of obtaining salt by evaporation. Another point of the work is the genesis of Slavic villages and towns on Polish territory.

A very important part of the work is the question of rising Christianity. As it is clear from the theses, Christianity was the forming element of the gradual transformation of society in the early Middle Ages. The medieval society has begun to evolve from the Pagan cults towards the Christian piety. This change has often been paid by blood. Over time, this society came to the point where the adoption of Christianity also meant some prestige. The adoption of Christianity meant, for the majority of the princes, the preservation of their position. Otherwise, there would be a loss of position in the emerging Christian world.

The work also focuses on the history of Great Moravia and the missionary activities of Cyril and Methodius. The fate of "Vislansko" is closely linked with Great Moravia. The people of

“Vislansko” were annexed to this hegemony of Slavic territory as part of the propagation of ecclesiastical influences. The chapter on the creation of the bishopric of Krakow in the tenth century is very useful for the understanding of the then ecclesiastical-political relations. Kraków itself is referred to as the main settlement center of “Vislansko” and is associated with the people of Vislansko. The theses is thus a cross-section of Slavic history across several centuries and tries to trace partial references to the nation of people of “Vislansko”.

There is not much material on this topic. The information processed comes mainly from translations of ancient medieval chronicles and their possible scientific analyzes. The research results of various authors are often repeated or are only given in the form of hypotheses. Another source of information are the results of archaeological research. Unfortunately, these research results are already older, and so often they are only hypothetical. This topic would certainly deserve more attention of the professional public, in the future. It is obvious that for a long time it has been at the edge of interest.